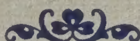
TIDSSKRIFT

FOR

Teologi og Kirke

REDIGERT AV

D. A. FRØVIG • OLAF MOE • ANDR. SEIERSTAD
Dr. theol. Dr. theol. Dr. theol.

INNHOLD:

2. hefte *1937* *8. årgang*

Oslo. I kommisjon hos Lutherstiftelsens Bokhandel

TIDSSKRIFT

FOR

Teologi og Kirke

bringer avhandlinger om aktuelle spørsmål innen den teoretiske og praktiske teologi og står åpent for teologisk drøftelse på positiv kristelig grunn. Det vil også gi kirkelige oversikter fra de forskjellige nordiske land og legge vinn på å orientere i den nyeste norske og utenlandske teologi.

Tidsskriftet utkommer med 4 hefter årlig og koster kr. 10.00 pr. år. Abonnement kan tegnes på alle postkontorer i Norge, Danmark, Sverige og Finnland — samt i ekspedisjonen, Lutherstiftelsens forlag, Akersgaten 47, Oslo.

TIDSSKRIFT FOR

Teologi og Kirke

REDIGERT AV

D. A. FRØVIG / OLAF MOE / ANDR. SEIERSTAD

Dr. theol. Dr. theol. Dr. theol.

8. BIND

OSLO 1937

I KOMMISJON HOS LUTHERSTIFTELSENS BOKHANDEL

Printed in Norway

A.s Indremissionstrykkeriet, Oslo

INNHOLD

INHALT

FORKYNNELSEN SOM VIDNESBYRD I DET NYE TESTAMENTE OG I NUTIDEN

Av Johannes Smemo.

Det er en kjent sak at begrepet vidnesbyrd spiller en betydelig rolle både i Det gamle og i Det nye testamente. Spesielt gjelder det om bestemte skrifter, som de johanneiske og de lukanske, men også om Skriften som helhet.

Man kan neppe si at tingen har fått en tilsvarende plass og behandling i teologien — hverken i de historiske eller i de praktiske disipliner. Visstnok finnes det verker hvor vidnesbyrdet i høi grad er trukket inn til behandling, ja, hvor det tilmed er gjort til dominerende synspunkt. Jeg tenker f. eks. på *Christliebs* homiletikk.[1]) Men i disse bøkene savner man gjerne den videnskapelige bibelske begrunnelse. Det som kommer til orde, er mer en moderne opbyggelig opfatning av vidnesbyrdet enn det faktiske nytestamentlige vidnesbyrd-begrep.

En moderne opbyggelig opfatning, sier jeg. Ja, for i nyere tids forkynnelse og hele opbyggelsesliv har vidnesbyrdet en bred plass både som idé og i praksis. Og nettop i dette faktum ligger den andre grunnen til at teologien burde beskjeftige sig ganske anderledes grundig med saken. Vi behøver bare å nevne hele den metodistisk-evangelistiske bevegelse med alle dens moderne forgreninger. Det er sannelig ikke for tidlig at denne veldige åndsinnsats målbevisst og for alvor blir trukket inn i den teologiske forsknings synskrets — slik som det nu er forsøkt i *Rieckers* bok om «det evangelistiske ord.»[2]) Kirken — og det vil i første rekke si dens

1) *Th. Christlieb:* Homiletik, 1893. 2) *Otto Riecker:* Das evangelistische Wort, 1935.

preken og prekenlære — må i det hele tatt på en ny og eksistensiell måte ta stilling til impulsene og utfordringene i den moderne vekkelsesforkynnelse. Men da er den eiendommelige utformning og anvendelse av begrepet vidnesbyrd noe av det første man støter på. Særlig aktuell er jo tingen blitt ved Oxford-gruppe-bevegelsen. Der er det ikke bare skjedd at vidnesbyrdet i og for sig har fått en så fremskutt plass som sjelden før. Men den ensidighet og pregnans som behersker både opfatning og praksis i Oxford-vidnesbyrdet, tvinger oss til å besinne oss på hvad det kristelige vidnesbyrds sanne vesen er.

Hvor liten klarhet det rår om hele saken, det er kanskje nettop gruppebevegelsen det høiest talende — men slett ikke det eneste — eksempel på. Derfor sikter vi i denne lille undersøkelse på en rent prinsipiell vesensbestemmelse. Vi spør ikke f. eks. efter «vidnesbyrdet i forkynnelsen», d. v. s. efter den plass det rent kvantitativt skal ha der. Hovedfeilen ved det meste av det som sies om vidnesbyrdet, er just at man altfor raskt går løs på dette ytre plasseringsspørsmål, uten først å gjøre klart hvad vidnesbyrdet egentlig er. Dersom man først tok op dette siste, så blev man kanskje i det hele noe varsommere med sin rent kvantitative vurdering og plasstildeling. Vår opgave her er i alle fall ikke i første rekke å gi anvisning på når og hvorledes det såkalte «personlige vidnesbyrd» skal finne plass i forkynnelsen, men å klarlegge i hvilken forstand den kristelige forkynnelse som sådan er vidnesbyrd.

I.

1. Μαρτυρεῖν, å være μάρτυς, betyr også i Det nye testamente ganske enkelt: å kunngjøre, resp. stadfeste sannheten eller virkeligheten av en ting. Vel å merke: kunngjøre eller stadfeste på *autoritativ* vis — fordi man taler om noe som man har kjennskap til, og som man derfor på en eller annen måte kan stå inne for. I vårt eget sprog er der jo tydelig etymologisk sammenheng mellem *vidne* og *vite*. Aller enklest kan da saken uttrykkes slik: å vidne er å tale ut av viden.

Nu kan det imidlertid ikke være noen tvil om at det er den *forensiske* betydning av vidnebegrepet som ligger til grunn for

den bibelske sprogbruk, og som man overalt mer eller mindre klart kan høre ut av tekstene.[1]) En rettsprosess er i gang. Gud og den onde verden ligger i strid med hinannen. Hvem skal beholde rett og gå av med seieren? Dette guddommelig-menneskelige drama er jo for Bibelen verdenshistoriens egentlige innhold og finner sin endegyldige avslutning først når Gud opretter sitt evige herredømme ved dagenes ende. Å være vidne i denne prosess — det må uttrykkelig merkes allerede her — betyr ikke bare å avlegge et uinteressert vidnesbyrd om noe man har iakttatt, slik som vi kanskje kunde tenke. Guds vidne er meget mer den som fører Guds sak.

Allerede av det som her er antydet, torde det være klart at Guds egentlige vidne, det kan bare Gud selv være.[2]) Også mennesker kan og skal vidne om Gud. Men det kan bare skje ut av den sannhetserkjennelse som Han selv gir dem, og ut av den prosess-fullmakt som Han selv utstyrer dem med. Av egne kilder kan de ingen viden øse. På egen hånd kan de ingen forføininger treffe i saken. Ingen vet hvad som bor i Gud, uten Guds Ånd. Ingen kan egenmektig gripe ordet i Guds navn og i Guds sak. Men Han selv har åpenbaret sig for dem, talt til dem, og dermed åpnet sin verdensprosess. Og nettop denne Guds talende og handlende selvåpenbaring er det grunnleggende kristelige vidnesbyrd.

Allerede i Det gamle testamente møter Gud oss som sitt eget vidne, som det egentlige subjekt for vidnesbyrdet. Og vidnesbyrdet står der som sammenfatningen av Guds tale gjennem profetene.[3]) Selv bevidner Gud sin guddom.[4]) Selv fører Han sin sak mot Israel.[5]) Selv er han vidne om sine egne ord og gjerninger og om folkets utroskap og synd.[6]) Selv utfordrer Han folket til rettergang, idet Han vidner at ulydighet fører til fordervelse, men at anger og omvendelse skal bety ny tilgivelse.[7])

I Det nye testamente møter vi ennu tydeligere og mer direkte den treenige Guds vidnesbyrd som det grunnleggende og egentlige. τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ heter det efter den sannsynligste lesemåte

---

1) Cfr. *A. Schlatter:* Beiträge zur Förderung christlicher Theologie XIX, 3, 21, og *Karl Holl:* Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte II, 105. 2) Cfr. *Karl Barth:* Der Christ als Zeuge, Theologische Existenz heute, Heft 12, 7. 3) Jes 8, 16 og 20. Jer 11, 7. Ps 81, 9. 2 Kg 17, 13. Neh 9, 30. 4) Ps 50, 7. 5) Mik 1, 2. 6. 6) 1 Sam 12, 5 f. Mal 3, 5. 7) Jes 1, 18 ff. o. lign.

i 1 Kor 2, 1. Er denne genitiven subjektiv, så har vi her det mest pregnante uttrykk for tingen. Saken selv står i alle fall fast. Jesus uttrykker tanken i det tilspissede utsagn at Han ikke tar imot vidnesbyrd av noe menneske. Ikke fordi døperens vidnesbyrd ikke var pålitelig; han vidnet jo nettop om sannheten; men fordi Jesus har et annet og større vidnesbyrd, nemlig vidnesbyrdet fra Faderen som hadde sendt ham. Ikke engang Jesu eget vidnesbyrd er nok, forsåvidt Han som menneske skulde avlegge det. Stod Han alene med det, da var det ikke sant. Når Han allikevel vidnet om sig selv, hevdet sin rett til det, og krevet ubetinget respekt for dette vidnesbyrd, så skjedde det fordi Han var kommet fra Faderen og visste sig ett med Faderen når Han vidnet — slik at den gamle israelitiske regel trådte i kraft: ved to's vidnesbyrd står enhver sak fast. På dette grunnlag hviler hele Jesu vidnesbyrd. Han taler hvad Han vet og vidner det Han har sett og hørt, nemlig hos Faderen. Den som derfor tar imot vidnesbyrdet, besegler dermed at *Gud* er sanndru.[1])

Så står Jesus der som det trofaste og sanne vidne, dertil kommet til verden at Han skulde vidne.[2]) Og det som før eller sidenefter optrer som kristelig vidnesbyrd, det har sin grunn og sin fullmakt i Hans vidnesbyrd.

Ut fra dette må vi forstå det *Åndens* vidnesbyrd som tillegges så stor betydning både i Det gamle og Det nye testamente. Du vidnet for dem ved din Ånd gjennem dine profeter, heter det i den gamle pakt.[3]) I den nye pakt blir den samme tråden tatt op når det tales om hvordan Kristi Ånd forut vidnet om Kristi lidelser og om herligheten derefter.[4]) For Herren er jo Ånden.[5]) Derfor står utsagnet om Ånden som det sanne vidne, side om side med det samme utsagn om Kristus: Ånden er den som vidner, fordi Ånden er sannheten.[6]) Denne karakteristikk av Ånden som vidnet simpelthen — τὸ πνεῦμά ἐστιν τὸ μαρτυροῦν — har jo klar tilknytning i ord fra Jesus selv.[7]) Ånden tar op og fører videre vidnesbyrdet av den jordiske Kristus, idet Han erstatter, representerer, forsvarer, forklarer og forherliger Ham som — for å bruke

---

1) Joh 5, 31 ff. (cfr. 1 Joh 5, 9). 8, 13 ff. 3, 11 og 32 f. 2) Apok 1, 5. 3, 14. Joh 18, 37. 1 Tim 6, 13. 3) Neh 9, 30. 4) 1 Pet 1, 10 f. 5) 2 Kor 3, 17. 6) 1 Joh 5, 6. 7) Joh 15, 26, cfr. Acta 1, 8. 5, 32.

Origenes' virkelig bibelsk tenkte uttrykk — er erkevidnet, ὁ ἀρχιμάρτυς.[1]) Det synes mig hevet over tvil at selve Paraklet-navnet i ennu strengere forstand enn det vanlig skjer,[2]) er å opfatte vesentlig som betegnelse for det *vidne* som taler på Herrens vegne og fører Hans sak.

Til slutt skal det bare uttrykkelig gjøres opmerksom på den trinitariske likevekt som kjennetegner utsagnene om det guddommelige vidnesbyrd, ikke bare saklig, men også terminologisk. Selv om det rent numerisk oftest er Ånden som er nevnt som subjekt for vidnesbyrdet, så møter vi samtidig Kristus Jesus som den Herre som gir sitt nådesord vidnesbyrd.[3]) Men bak denne Herre står Gud, Faderen, som stadig gir sin frelse vidnesbyrd med tegn og under og mangehånde kraftgjerninger og med utdeling av den Hellige Ånd.[4])

2. Vi går nu litt nærmere inn på spørsmålet om *innholdet* av dette guddommelige vidnesbyrd.

Det er, som vi alt har sett, særlig to synspunkter å passe på. For det første uttrykker vidnesbyrdet en autoritativ kunngjørelse eller stadfestelse. Gud vidner om sin egen virkelighet, om sannheten simpelthen, om den ἀλήθεια som bare Han ved selvåpenbaring kan meddele, men som Han også *vil* meddele, og som Han i Jesus Kristus *har* meddelt. Denne sammenfatning av saken har som bekjent Jesus selv foretatt i sine ord til Pilatus: Jeg er dertil født og dertil kommet til verden at jeg skal vidne for sannheten.[5]) Det dreier sig om sannheten om «de himmelske ting», om det Han har sett og hørt hos sin himmelske Far. Til sist dreier det sig om sannheten om Gud selv, Han fra hvem og av hvem Jesus er, og som ingen uten Jesus, Sønnen, kjenner.[6])

Men fordi nu Jesus er «av Gud», derfor er Han selv sannheten, og derfor gjør Han direkte og med klar hensikt sig selv til vidnesbyrdets gjenstand og forkynner at når sannhetens Ånd kommer, så er det om Ham — Kristus — Han skal vidne.[7]) Så har da også apostelen opfattet og sammenfattet saken slik, at dette er Guds vidnesbyrd, at Han har vidnet om sin Sønn.[8]) Kortere og mer

1) *Ph. Bachmann*, Zahns Kommentar zum N. T. VIII3, 44, anm. 1. 2) F. eks. *H. Windisch* i Festgabe für A. Jülicher, 1927, 124 ff. 3) Acta 14, 3. 4) Hebr 2, 3 f. 5) Joh 18, 37. 6) Joh 3, 11 ff. og 31 ff. 7, 29. Mt 11, 27. 7) Joh 14, 6. 8, 13 f. 15, 26. 8) 1 Joh. 5, 9.

uttømmende kan det bibelske vidnesbyrd ikke uttrykkes enn som τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ, vidnesbyrdet om Kristus.[1]) Hele Kristi skikkelse og verk er innbefattet i dette vidnesbyrd. Men apostelen ser hvordan allerede Åndens vidnesbyrd i Det gamle testamente fremfor alt gjelder Kristi lidelser og herliggjørelse.[2]) Og i Det nye testamente er jo denne konsentrasjon av vidnesbyrdet radikalt gjennemført.

Men nu også til det annet synspunkt! Man må fremfor alt ikke misopfatte tingen slik at det bare skulde dreie sig om noen guddommelige erkjennelser og begivenheter, som det guddommelige vidnesbyrd vil bringe oss en slags teoretisk-statisk kunnskap om. Nei, vidnesbyrdet er av eksistensiell-dynamisk art. Det har alltid dramatisk, ikke bare episk karakter. I samme øieblikk som Gud åpenbarer sitt virkelige vesen, sin sannhet, hellighet, rettferdighet og kjærlighet, i samme øieblikk er prosessen mellem Gud og menneskene åpnet. Gud åpenbarer jo ikke sin sannhet forat menneskene skal *vite* noe om Ham, men fordi Han vil beslaglegge dem selv for sig. Den guddommelige virkelighet er ikke en størrelse som kan tåle andre, nøitrale eller stridende, størrelser ved siden av sig. Er den først på arenaen, så gjør den ubønnhørlig krav på å være den ene virkelighet som determinerer alt det andre. Men da er det simpelthen uundgåelig at Guds virkelighet tørner sammen med den virkelighet som heter det onde menneske, og som har fiendskapet mot Gud som sitt vesensmerke.[3]) Striden utvikler sig som den «wunderliche Krieg» Luther synger om, og som i Landstads oversettelse sannelig ikke er dårligere skildret.[4]) Og vidnesbyrdet, det er den levende Guds ustanselige innsats i kampen. Nu brenner spørsmålet: Hvem skal gå av med seiren? Guds sannhet, rettferdighet, barmhjertighet og dårskaps evangelium eller verdens løgn, synd, tross og selvsyke visdom?

Vidnesbyrdet er den utrettelige guddommelige innsats i denne strid, har vi sagt. Men det er mer. Fordi det er Guds egen innsats, er det i sig selv et likeså uophørlig løfte om at Gud skal seire. Den hører med til selve vidnesbyrdets vesen, denne urokkelige visshet, at i virkeligheten *er* Kristus-kampen allerede avgjort. Hans

---

[1]) 1 Kor 1, 6. [2]) 1 Pet 1, 11. [3]) Rom 8, 7. Ef 2, 3. Kol 1, 21. Jak 4, 4. [4]) Fjerde vers av salmen Christ lag in Todesbanden — Den Herre Krist i dødens bånd.

og Hans kirkes skjebne utgjør ikke noe problem. Men spørsmålet er: hvem skal få del i Hans seiersrike, og hvem skal måtte ligge under — i forherdelse?

Dermed står vi ved *avgjørelses*-karakteren ved det kristelige vidnesbyrd. Ett av to skjer med hver den som for alvor møter vidnesbyrdet. Nettop fordi det er Guds vidnesbyrd om Gud, blir det til avgjørelse for hvert menneske som hører det. Gud vidner gjennem Sønnen og Ånden om sin sannhet, — og det blir åpenbart hvem som er av sannheten, og hvem av løgnen. Sønnen vidner om Faderen, — og grensen trekkes mellem dem som erkjenner og anerkjenner Ham, og dem som fornekter Ham. Faderen vidner om Sønnen, — og den dobbelte måte menneskene reagerer på, blir til et vidnesbyrd om dem selv og deres skjebne. Ånden vidner oplysende og forherligende om Kristus, — og verden blir stående der overbevist om synd, mens Han selv holder inntog i og vidner i hjertene hos dem som vil ta imot vidnesbyrdet. Dem bekjenner Han sig nådig til, idet Han gir dem vidnesbyrd om deres barnekår og tar dem op i sin seiersvisse kamp, forat de kan gå inn for Ham og Han for dem.[1])

På grunnlag av dette forstår vi også hvordan omvendelse, syndsforlatelse etc. kan nevnes som innholdet av vidnesbyrdet. Disse ting er jo, sett fra menneskets side, det lykkelige resultat av det guddommelige vidnesbyrd, ja målet med det. Det store vidne akter ikke sin herlighet for et rov, men Han søker syndere for ved sin fattigdom å gjøre dem rike. I vidnesbyrdet faller Guds ære og Guds kjærlighet sammen, og de teocentriske og de sjelesørgeriske tendenser møtes og blir ett.[2])

Innhold, mening og mål med vidnesbyrdet kan vi da i tilknytning til det 5. kapitel i første Johannes-brev sammenfatte slik: Det som skjer er, fra Guds side sett, at Hans rett, sannhet og ære triumferer, idet Jesus gjennem Åndens virken blir erkjent og anerkjent som Guds Sønn og Messias. Sett fra menneskets side, består vidnesbyrdets innhold og frukt deri at den onde verden og de enkelte syndere blir avsløret som oprørere mot Gud, hjemfalne til

---

1) Joh 8, 43 ff. 18, 37. Acta 15, 8. Hebr 11, 2. 4. 5. 16. 39. Rom 8, 16. 26. 27. 34. Gal 4, 6. 3 Joh 12. 2) Cfr. min art. Teocentricitet og sjelesorg hos Paulus, i For lære og liv, 1933, 137 ff.

døden, — eller også som troende, som i troen har evig liv, og som ved troen selv er kalt og skapt til å være vidner.

3. Dermed er vi kommet til spørsmålet om hvordan det guddommelige vidnesbyrd blir formidlet.

Det gis utvetydige eksempler på at Guds umiddelbare *handling* betraktes som vidnesbyrd. Vidnesbyrdet ligger da nettop i selve begivenheten. Uten tvil gjelder det om Jesu fødsel, dåp, forklarelse, død og opstandelse. Ennu klarere ligger forholdet an med de handlinger som Gud utfører *ved* Sønnen. De gjerninger jeg gjør i min Faders navn, de vidner om mig, sier Jesus selv.[1]) Også senere optrer guddommelige gjerninger og undere som vidnesbyrd.[2]) Men fremfor alt er hele Jesu person og verk det blivende og avgjørende vidnesbyrd om det Guds rike og den Guds frelse som i Ham er kommet til verden.[3])

Med uttrykket vidnesbyrd i engere forstand mener likevel Skriften vidnesbyrd i ord. Den mest direkte form for dette har vi — når vi ser bort fra Jesu egen forkynnelse — i de englebudskap som utgjør en så viktig bestanddel av den bibelske frelseshistorie. Særlig følger de jo Frelseren selv, like fra Hans undfangelse til himmelfarten.

Bærerne av vidnesbyrdets ord er dog til sist og under normale forhold mennesker. Før vi går over til å tale om dem som blir utstyrt med det særskilte vidneopdrag, vil jeg bare kort minne om hvorledes Gud kan nytte også uvilkårlige og uvillige vidner. Ved inntoget i Jerusalem optrer de ropende og støiende barn som sånne vidner. Og Jesus forsikrer at om alt menneskevidnesbyrd forstummet, så skulde stenene tale.[4]) Det hender at tilskuere til frelsesdramaet må vidne uten eller ennog mot sin egen vilje. Således vidner ypperstepresten om nødvendigheten av og meningen med Jesu død.[5]) Og den hedenske høvedsmann er den første som ved korsfestelsen gir direkte uttrykk for den erkjennelse at han som her dør, er Guds Sønn.[6]) Den merkeligste form for tingen har vi vel i det vidnesbyrd som de onde ånder avlegger. De eier den demoniske evne til å erkjenne hvem Jesus og hans vidner er, og de reagerer umiddelbart med sitt uhyggelige vidnesbyrd.[7]) Alt

---

1) Joh 5, 36; 10, 25. Cfr. Mk 1, 44. 2) Acta 14, 3. Hebr 2, 4. 3) Lk 11, 20. 4) Mt 21, 16, Lk 19,40. 5) Joh 11, 51. 6) Mt 27, 54. 7) Mk 1, 23 f. 5, 7. Acta 16, 16 f.

dette nevnés her fordi det kanskje mer enn noe annet viser Guds suverene selvtilstrekkelighet når det gjelder formidlingen av vidnesbyrdet.

Og så går vi over til dem som Gud på særegen måte har satt til å være vidner. I Det gamle testamente heter de profeter. Nehemia 9, 30: «Du vidnet for dem ved din Ånd gjennem dine profeter», er bare et næsten formelmessig uttrykk for en grunnbetraktning som rår i hele den gamle pakt. Gud tar profetene op i sitt samfund, gjør dem til medvitere i sine hemmeligheter, kunngjør dem sin vilje, kaller dem til å være stridsmenn og anførere for sin sak og sier: Vidne i mitt navn, om mig, for mig!

Høidepunktet med hensyn til de menneskelige vidneorganer nåes med de nytestamentlige apostler. Med dette navnet betegner Det nye testamente de menn som efter Jesu opdrag bærer Hans evangelium ut i verden, idet de representerer Hans person og interesser og fører Hans sak videre.

Spør vi nu hvad deres spesielle karakter som vidner består i, så stanser vi først ved det *øienvidne*forhold som utgjør en normalt nødvendig forutsetning for å kunne vidne. Apostler er nettop menn som Herren har betrodd sitt rikes hemmeligheter, som har hørt Hans tale og sett Hans gjerninger, som har fulgt Ham på lidelsesveien like inntil døden, og som Han efter sin opstandelse har vist sig for som den levende Herre. Og derfor: Det som vi har hørt, det som vi har sett med våre øine, det som våre hender følte på, det vidner og forkynner vi.[1]) Det vil si: apostlene forteller som vidner hvad der er skjedd, og hvad der er dem pålagt. De skal rekke videre en beskjed. Og begivenheten og beskjeden heter Jesus Kristus, Hans liv, tale, gjerning og skjebne, slik som de med egne sanser har iakttatt det alt sammen. Å gi vidløftige belegg for at det er slik den apostoliske vidneopgave ligger an, vil være overflødig.

Normalt er altså dette øien- og ørenvidne-forhold nødvendig for det apostoliske vidnesbyrd. Men det er dog ikke *nok* til å begrunne vidnesbyrdet. Bare ved å være en iakttager til Jesu historiske person, tale og verk blir man ennu ikke noe vidne i kristelig forstand. Her hjelper det ikke om man har iakttatt så nøiaktig og

---

[1]) 1 Joh 1, cfr. Joh 15, 27. Acta 1, 21 f.

gjengitt så korrekt som det bare går an. Heller ikke er det *uomgjengelig* nødvendig for det apostoliske vidne å ha vært øienvidne til Jesu jordiske liv. Vi kan særlig tenke på Paulus, som aldri påberoper sig noe kjennskap til den historiske Jesus, og hvis møte med den opstandne først daterer sig fra tiden efter himmelfarten.

At det springende punkt ved vidnesbyrdet ikke ligger i øienvidneforholdet i og for sig, det fremgår også av en annen ting, som det her er meget viktig å være opmerksom på. Jeg tenker på den eiendommelige gjensidige relasjon som består mellem det gammeltestamentlig-profetiske vidnesbyrd og det nytestamentlig-apostoliske. Det gammeltestamentlige vidnesbyrd på sin side er til syvende og sist alltid et antecipert vidnesbyrd om det som først i Det nye testamente blev historisk virkelighet. Og det nytestamentlige vidnesbyrd knytter alltid til det gammeltestamentlige, forutsetter det ikke bare, men bygger bevisst på det som sin basis. Det er helt sikkert at både Paulus og Peter prinsipielt og konsekvent vil ha sitt vidnesbyrd fremført og opfattet på den grunnvoll som er lagt med loven og profetene.[1]) De vet at vidnesbyrdet har ikke sin oprinnelse i det de har sett og hørt, men at de står i en vidnerekke som er begynt før dem, og som de skal føre videre. Gjenstanden for vidnesbyrdet er i begge testamenter det samme, nemlig Jesus Kristus. Og så anerkjenner de ikke bare hinannen gjensidig, men står i sin karakter av vidnesbyrd jevnbyrdige. Men hvorfor søker de nytestamentlige vidner, som har den fullendte åpenbaring for øinene, slik tilbake til det anteciperte gammeltestamentlige vidnesbyrd? Og hvordan kan profetene vidne, og vidne autoritativt, om det som de overhodet ikke har vært øienvidner til?

Klart er at vidnesbyrdets punctum saliens da ikke i og for sig kan ligge i en menneskelig ytre eller indre iakttagelse. Men skal vi fatte sammenhengen, må vi gripe tilbake til det som allerede før er sagt, at *det er bare Gud selv som ved sitt eget vidnesbyrd kan skape menneskelige vidner og menneskelig vidnesbyrd.* Et menneskes referat av noe det har oplevet, er ennu ikke noe vidnesbyrd. Bare den vidner som taler ut av en *åndsvirket erkjennelse* av det han har iakttatt. Vesenet og virkningen av det profetiske

---

1) Acta 10, 42 f. 26, 22 f. Rom 3, 21. 1 Pet 1, 10 f.

og apostoliske vidnesbyrd hviler på det vidnesbyrd som Gud ved sin Ånd har avlagt for profetenes og apostlenes hjerter. Vi kan tenke på Jesu ord da Peter hadde avlagt sin første høitidelige Messias-bekjennelse: «Kjød og blod har ikke åpenbaret dig det, men min Far i himmelen.»[1]) Eller vi minnes hvordan døperens vidnesbyrd blir beskrevet: Ut fra sig selv hadde døperen intet kjennskap til Kristus, og av sig selv hadde han intet så si. Men Han som sendte ham, Han talte, — og så vidnet Johannes.[2]) Men nettop slik var jo også det gammeltestamentlige vidnesbyrd alltid blitt til. For aldri er noe profetord fremkommet ved et menneskes vilje, men de hellige Guds menn talte, drevet av Den hellige Ånd.[3]) Og dette første vidnesbyrd kan selv ikke en apostel se bort fra, men han må inn i sammenhengen, og han er et fulltro vidne bare i samme monn som han fastholder og utfolder det samme vidnesbyrd som allerede er avlagt.

Objektivt sett har altså vidnesbyrdet sin grunn deri at Gud ved sin Ånd utvelger sig redskaper og betror dem sitt vidnesbyrd. Han gjør dem til vidner idet Han gir dem sin Ånd. Før pinsen var disiplene, til tross for alt de hadde sett og oplevet sammen med Jesus, fullstendig ute av stand til å utføre den egentlige vidneopgave. Men fra den dag av kommer det menneskelig-kristelige vidnesbyrd for fullt alvor i funksjon. For: Ånden er det som vidner, ti Ånden er sannheten.

Men la oss nu stanse litt ved den subjektive side av det som her skjer. Vi har jo allerede sett at det ikke dreier sig om en blott og bar gjengivelse av en menneskelig erfaring. Men likeså lite består vidnesbyrdet i en mer eller mindre dyktig fremsigelse av en utenatlært kristelig lekse, som Den Hellige Ånd har innprentet et menneske. Den erkjennelse som vidnesbyrdet tales ut av, bærer et bestemt navn: *tro*. Og her må vi opfatte trosbegrepet i hele dets vekt og vidde, både fra erkjennelses-siden og fra beslutnings-siden og lydighets-siden. Det gjelder ikke bare å høre den Åndens stemme som vidner om Kristus, men å bøie sig for den og følge den.

Og just på den vei er det vidnesbyrdet fødes. 1 Joh 5, 9 f. taler særskilt klart om dette punkt. Gud vidner, heter det her, vidner om sin Sønn. Den som ikke tror Gud, gjør Ham til løgner. Men

1) Mt 16, 17. 2) Joh 1, 32 ff. 3) 2 Pet 1, 21.

den som tror, som tar imot vidnesbyrdet, «har vidnesbyrdet i sig selv». Denne eiendommelige formulering — τὴν μαρτυρίαν ἐν αὐτῷ ἔχειν —[1]) skal åpenbart understreke vidnesbyrdets immanent-tvingende karakter. Vidnesbyrdet er én gitt og lever i én som Guds gave og som personlig eie, som Åndens drift og som egen trang. Her gjelder riktig den lutherske sats at Gud (resp. Guds Ånd) og troen hører i hop. Paulus stadfester uttrykkelig at den i troen erkjente Ånd og den ved Ånden virkede tro utgjør vesenet og kraften i hans vidnesbyrd. «Eftersom vi har den samme troens Ånd — efter det som er skrevet: Jeg trodde, derfor talte jeg — så tror vi og, og derfor taler vi.»[2]) Så bekjenner Peter og Johannes: «Vi kan ikke la være å tale om det vi har sett og hørt.»[3]) Og Paulus igjen erklærer: «Om jeg forkynner evangeliet, er det ikke noe å rose mig av; det er en nødvendighet som ligger over mig; ve mig om jeg ikke forkynte evangeliet!»[4])

Ikke i noen av de utsagn som her sist er anført, er ordet vidnesbyrd nevnt. Men det kan ingen tvil være om at nettop denne «tale» om Jesus Kristus, i Ånden og ut av tro, og denne «forkynnelse» av evangeliet, det utgjør det apostoliske vidnesbyrd i aller egentligste forstand.[5]) Det er en tale ut av personlig *tros-tvang*. Men just fordi den skjer i streng *pistis* — som betyr både tro og troskap — har den den autoritative karakter som vi har sett er kjennetegnet på alt kristelig vidnesbyrd. Og så kan og må den få sin determinerende art. «Den som hører eder, hører mig, og den som forkaster eder, forkaster mig, og den som forkaster mig, forkaster Ham som sendte mig.»[6])

Her må det nu uttrykkelig fremheves at der ikke er tale om noen rent objektiv tvang i den forstand at der liten eller ingen plass blir for den personlig-aktive innsats. Troen er jo ingen blott og bar objektiv og utenfra pånødet størrelse. Den er også en eksistensiell akt fra menneskets side, en oplevelse, som beslag-

---

1) Cfr. Apok 6, 9. 12, 17. 19, 10. 2) 2 Kor 4, 13. 3) Acta 4, 20. 4) 1 Kor 9, 16. 5) Der er blitt ytret betenkeligheter overfor en altfor nær identifikasjon av κήρυγμα og μαρτυρία. Og uten tvil må det her skjelnes. Man kan f. eks. tenke på Fil 1, 15 ff.: det går an å *forkynne* ennog av avind og for kivs skyld; men en slik forkynnelse er selvsagt ikke noe *vidnesbyrd*. Å få klarlagt det rette forhold mellem disse to begreper var både ønskelig og nødvendig. Men jeg tror man skulde finne at innholdsforskjellen er betydelig mindre enn det vanlig blir opfattet. Det torde gjelde at de vesentlig bare ut fra noe forskjellige synspunkter er uttrykk for samme sak. 6) Lk 10, 16.

legger hele hans person, og som gir ham personlig erfaring om hvad evangeliet er og virker og krever. Troen betyr altså en ny oplysning, ydmygelse, dom, trøst, fred, kraft — kort sagt: et nytt liv. Og Gud, som lot det nye lys skinne inn i deres hjerter, Han gjorde det forat kunnskapen om Hans herlighet i Jesu Kristi åsyn skulde gjenspeile sig i dem.[1]) Å være et apostolisk vidne betyr med hele sin eksistens å være lagt beslag på for denne refleks-tjeneste. Og vidnet er da *aktivt* reflekterende. Den fullkomne avhengighet av Ånden vil på ingen måte si at enhver selvvirksomhet fra vidnets side er skjaltet ut. Det skjelnes uttrykkelig mellem det guddommelige subjekt for vidnesbyrdet og det menneskelige: Ånden skal vidne, men også I skal vidne.[2]) Derfor kan det menneskelige vidne vise sig mer eller mindre lydig, ivrig og fruktbart, kan — for å tale med Paulus — selv vinne sig et større eller mindre mål av «ros». Resultatene av vidnesbyrdet avhenger forsåvidt av ham selv.

4. Et par mer spesielle spørsmål må vi ennu gå litt inn på. For det første gjelder det spørsmålet om man i det hele kan vidne med sitt liv og sin personlighet.

Det er blitt hevdet at Det nye testamente bare kjenner et vidnesbyrd i ord.[3]) Vi har konstatert at dette ikke gjelder om Guds vidnesbyrd. Men heller ikke ved det menneskelige vidnesbyrd slår det til. Vi behøver bare igjen å tenke på det som allerede er nevnt om vidnets eksistensielt bestemte karakter. La oss som eksempel ta Joh 3, 32 f. Han som kommer ovenfra, hører vi der, vidner om hvad Han der i himmelen har sett og hørt. Og den som tar imot vidnesbyrdet, han har beseglet, stadfestet, at Gud er sanndru. Ἐσφράγισεν kan jo umulig ville uttrykke noen slags menneskelig garanti for Guds vidnesbyrd. En slik tanke vilde i Det nye testamente være simpelthen utålelig. Meningen kan bare være den at de som tar imot vidnesbyrdet, de blir derved at de tror og skapes om, selv et segl, et tegn, et bevis på Guds sannhet. De selv altså et vidnesbyrd *in persona* og efter sitt nye liv.[4])

For å slå fast denne tingenes tilstand kunde vi trekke inn de ikke så sjeldne utsagn hvor der er tale om forbilledlig og vidnende

---

1) 2 Kor 4, 6. 2) Joh 15, 26 f., cfr. Acta 1, 8. 5, 32. 3) *Barth*, anf. skr. 5 f. 24. 29. 4) Se *Zahn:* Kommentar zum N. T. IV5/6, 225.

troserfaring og livsførsel.[1]) Men enda heller skal vi være opmerksom på et enkelt ord av Paulus, som jeg synes i denne sammenheng har krav på særskilt interesse, nemlig 1 Tim 1, 16: «Men derfor fikk jeg miskunn, forat Jesus Kristus på mig først kunde vise hele sin langmodighet, til et forbillede for dem som skulde tro på Ham til et evig liv.» Den måte hvorpå Paulus her fører frem sin egen person som type for tro og frelse,[2]) uttrykker vel næsten bedre enn noe annet hvordan hele den apostoliske eksistens bærer vidnesbyrdets karakter.

Og for å nevne ennu et tredje belegg, så minner jeg om de utsagn av Jesus hvor Han taler om at disiplene skal overgis til domstol og fengsel. Ἀποβήσεται ὑμῖν εἰς μαρτύριον, heter det Luk 21, 13. Det vil åpenbart si: Det skal gi eder anledning til å gjøre hvad dere er utsendt for, nemlig å vidne.[3]) Her ser vi altså begge ting stadfestet, både at vidnesbyrdet egentlig avlegges i ord, men også at hvert skritt en apostel gjør og hver tilskikkelse Gud lar ham bli til del, står i vidnesbyrdets tjeneste.

Og nu litt om det annet spørsmål, som i alle fall i all korthet skal berøres: I hvilken forstand betyr vidnesbyrd det å tale om rent personlige oplevelser og gjerninger? — Prinsipielt må vi fastholde at i det nytestamentlige vidnes personlige liv gis det simpelthen ingen ting som ikke skal stå til rådighet for vidnesbyrdet. Det kan også måtte skje i direkte personlig form. Under visse omstendigheter hører det med til en apostels vidnesbyrd at han forteller om den måte Gud har handlet med ham på — slik som vi ser det særlig hos Paulus. Det hender også at Guds vidner vet å berette om hvor store ting Gud har gjort *ved* dem.[4]) Begge deler kan nemlig være former for vidnesbyrdet om Kristus, Hans godhet og kraft.

Desto mer påfallende er det hvor relativt sjelden denne direktepersonlige tale møter oss hos de nytestamentlige vidner. Vi skal komme tilbake til dette og innskrenker oss foreløbig til å konstatere tingen. Forklaringen ligger helt nær: Vidnenes eneste mål er å få dem som hører, til å beskjeftige sig med Guds per-

---

1) F. eks. Fil 2, 15. 1 Tess 1, 6 ff. 2, 10 f. 1 Pet 2, 12 og 15. 3, 1 og 16. Mt 5, 16. 2) Cfr. *Olof Linton:* Das Problem der Urkirche, 1932, 96 ff. 3) Cfr. *Lyder Brun:* Lukas-evangeliet, 1933, 503 f. 4) Acta 14, 27. 15, 4. 1 Kor 15, 10. 2 Kor 12, 11 f.

son og interesser — ikke med hans budbæreres person og anliggender.

Vi kunde kanskje få en slags avrunding på det som er sagt, om vi nu til slutt vendte tilbake til det rettergangs-synspunkt som vi betonte til å begynne med. I dette finner alle tanker og momenter som henger sammen med vidnesbyrdet, sitt toppunkt og sin siste mening, at vidnet er en representant for den treenige Gud, med den opgave og den fullmakt å føre prosessen mot den gudfiendtlige verden til ende. Derav følger fordringen på selvoplevet gudserkjennelse, derav flyter den autoritative tale med sin determinerende karakter, derav kommer kravet om betingelsesløst å underordne alle egne anliggender under Kristi interesser og hensynsløst å gå inn for hans sak.

Hvordan innsatsen skal arte sig, og hvordan det personlig skal gå den enkelte Kristi stridsmann, det rår Han selv for. Allerede da prosessen begynte, var det alt annet enn ytre sukcess som blev stillet dem i utsikt. Tanken om kanskje å måtte gi hen også livet kunde ikke være fremmed for dem som hadde sluttet sig til den korsfestede. Å være vidne betyr jo nettop å gå *ut* i verden og *mot* verden. Da skulde det ikke synes som noe altfor uløselig problem at akkurat ordet *martys* så snart blev betegnelsen for den som ved sin *død* vidner om Kristus.[1])

II.

1. Vi går så over til å tale om vidnesbyrd-karakteren ved vår egen forkynnelse. Og først er da ganske enkelt å si at prinsipielt og på vårt sted i frelseshusholdningen skal *vår* forkynnelse være vidnesbyrd i samme mening og av samme art som profetenes og apostlenes er det.

I all korthet står jo saken slik omtrent: Profetene og apostlene er for alle tider og for alle mennesker de enestående, egentlige og normative vidner om den guddommelige åpenbaring. I egenskap av Den hellige skrift hører deres vidnesbyrd med til og er fullendelsen av selve åpenbaringen. Men Skriftens vidnesbyrd må formidles for hver ny slekt og for hvert enkelt menneske. Og her

---

1) Det spørsmål er sist og utførligst behandlet av *Hans v. Campenhausen:* Die Idee des Martyriums in der alten Kirche, 1936.

er stedet hvor vi som kirkens forkynnere, som Ordets kalte tjenere, er plassert.[1]) Vi står der, kunde man si, som tertiære vidner — idet Gud selv er det primære vidne, og Hans profeter og apostler de sekundære. Skriften selv ender med noen ord om det felles innbydelsens vidnesbyrd fra Ånden *og bruden,* som er menigheten.[2]) Og nettop som befullmektigede forvaltere av det skriftvidnesbyrd som er menigheten betrodd, er det forkynnerne her må betraktes.

Dermed skulde rekken av de vidner som står i åpenbaringens tjeneste, være ganske klart antydet, — slik som vi kan se det f. eks. 1 Joh 1: Faderen har samfund med Sønnen, og Sønnen kan følgelig vidne i Faderens navn og om Faderen; Sønnen igjen har samfund med apostlene, som altså kan bære vidnesbyrdet videre; apostlene med menigheten; og menigheten gjennem sine alltid nye representanter med hver enkelt kristen like inntil dagenes ende.[3])

Med dette er det på ingen måte meningen å hevde noen slags likestillethet mellem den apostoliske forkynnelse og vår. Her gjelder det nettop om å holde sig på den plass som er en anvist. Vi er ingen apostler. Ikke er vi øienvidner i apostolisk forstand. Og heller ikke taler Gud umiddelbart på apostolisk vis til oss gjennem sin Ånd. Men det som på vårt plan og på vår plass i rekken gjør vår forkynnelse til rettmessig vidnesbyrd, det er — mutatis mutandis — de samme momenter som vi har funnet er de avgjørende kjennetegn ved det bibelske vidnesbyrd.

Som det første er å nevne kravet om at det skal være en tale med absolutt autoritativ karakter. Men dermed er hver den som vil være vidne, så grundig som bare mulig vist bort fra alt sitt eget og hen til den Gud som selv avlegger vidnesbyrdet om sig selv. Det som gjør mig til vidne, er med andre ord først og fremst dette at jeg trofast og uavkortet gjentar det som jeg har erfart fra absolutt pålitelig kilde. Budstikken er kommet til min gård. Jeg har å bringe den videre, — efter at jeg har merket mig budskapet og innrettet mig derefter. Eller sagt uten billede: Vår

---

1) Cfr. gjennemførelsen av synspunktet om predikanten som en åpenbarer hos *Hans Asmussen:* Die Offenbarung und das Amt, 1932, særlig 22, 41 f., 45, 48 ff. 2) Apok 22, 17. 3) Cfr. *A. Schlatter:* Erläuterungen zum N. T., 1928, III, 4.

opgave som vidner fyller vi når vi peker på Bibelen og forteller det vi vet, fordi det er oss sagt, nemlig at *der* er sannheten, veien og livet åpenbaret. Å vidne vil for oss si å vise hen til *Guds* vidnesbyrd. Til slutt altså å gjøre som døperen: peke på «erkevidnet», Kristus, og si: Se der Guds Lam! Men hvordan skulde vi kunne gjøre det anderledes enn ved å føre våre tilhørere hen til de profetiske og apostoliske ledd i vidnerekken og be dem om sammen med oss å speide og lytte efter hvad *der* er å se og høre. Å vidne er, som Skriften selv sier,[1]) å vidne om Guds ord og om Jesu Kristi vidnesbyrd. Å være vidne betyr alltid på ny å ta op og bære videre det profetiske rop: Land, land, land, hør Herrens ord![2])

Her er det ennu én ting som må sies og understrekes særskilt. Dersom alle åpenbaringens vidner utgjør en sammenhengende rekke, da beror rettmessigheten av ethvert vidnesbyrd på at vedkommende vidne virkelig står på det sted som er ham anvist, og derfra utfører det bestemte opdrag som er ham pålagt. Bare på den måten har han rett del i den autoritet som stammer fra det erkevidne som står bak hele vidnerekken. Gud selv er det som lar kallet gå ut og fordeler opdragene. Men Han gjør det gjennem sin kirke. Visstnok hender det altfor ofte at bærerne av de kirkelige embeder svikter, og at Gud på umiddelbar vis og ved rent direkte kallelse griper inn i sitt ords løp. Men disse ekstraordinære tilfelle taler vi ikke om her. Og normalt kjennetegnes et kristelig vidne (i betydningen «fagforkynner») ved at han er *rite vocatus*, at han taler med sin kirkes opdrag og fullmakt. Nettop som et ledd i den *successio testium* som Gud selv har forordnet, er det han kan gjelde for et ekte vidne.

Men disse mer objektive forutsetninger er i og for sig ennu ikke nok til å begrunne vidnesbyrdets vesen. En blott og bar kirkelig kallelse og autorisasjon betyr i sig selv ingen ting. Et ytre embede gjør ingen til et vidne. Heller ikke blir man vidne bare ved å rope Jer 22, 29 ut i verden eller ved å pukke på et «så står skrevet». Å vidne vil nettop ikke si bare å repetere Skriftens ord. Den som virkelig vidner, han «preker som den der selv er tiltalt, som den der er truffet av ordet. Derfor duger det ikke bare med å si ordene efter, med å gi videre en melding, med en blott og bar biblisisme.

1) Apok 1, 2. 2) Jer 22, 29.

Predikanten er engagert».[1]) Det dreier sig om det «engagement» som i Skriften kalles tro, og som ikke er noen hodets sak bare, men heller ikke bare noen «hjertets», men som beslaglegger det hele menneske, slik at det lever totalt av og totalt for Gud. Om denne tro gjelder det fullt ut det ord fra 1 Joh 5, 10 som vi før har nevnt: Den som ikke tror Gud, gjør Ham til løgner, fordi han ikke tror det vidnesbyrd som Gud avlegger om sin Sønn. Men den som tror, har vidnesbyrdet i sig selv. Han er *eo ipso* et vidne — i kraft av sin tro. Vidnesbyrdet bor i ham som gudskapt virkelighet. Fordi Kristus selv ved troen bor i hans hjerte. Fordi Den Hellige Ånd bor i ham og vidner gjennem ham.

Denne subjektive side ved vidnesbyrdet vil betraktes noe nærmere særlig ut fra to synspunkter. For det første gjelder det å betone øienvidneforholdet og få tak i hvad det ligger i det. Det prinsipielle er her allerede sagt med det vi har utviklet om troen. Denne troen må nu ganske visst ikke identifiseres med visse psykologiske foreteelser og følelsesmessige oplevelser. Alt slikt behøver jo ikke å være annet enn — psykologi. Og i og for sig konstituerer det ingen vidnesbyrdets karakter. Men på den annen side skulde man aldri ha nektet eller sett bort fra at troen, på tross av sin transscendente art, er en erfaringssak. I troen på Guds Sønn ser og hører og føler man virkelig noe som man også kan fortelle andre om. Og en slik helt personlig erfaring fra møtet med den levende nytestamentlige Kristus utgjør grunnlaget for *vårt* vidnesbyrd likeså vel som for det apostoliske.

Just i nutidens religiøse og teologiske situasjon er det adskillig om å gjøre at dette med øienvidneforholdet blir fastholdt som det eneste rettmessige når det gjelder å klarlegge hvordan vidnesbyrd opstår. Når det heter «vi tror, og derfor taler vi» — så er dog ikke troen ment bare som en tros-*overbevisning*, og talen er ikke tenkt som hevdelse av visse *anskuelser*. Men satsen uttrykker en livsbestemthet, som preger alle sider av personligheten. Et menneske med virkelig tros-oplevelse vil ha brandmerker å vise frem, som uvilkårlig bevidner at det har vært i berøring med den guddommelige ild. Når vi minnes hvordan f. eks. Paulus' vidnesbyrd er båret og preget dels av Damaskus-oplevelsen og dels av den stadig

[1]) *Wolfgang Trillhaas:* Evangelische Predigtlehre, 1935, 46.

nye erfaring om kraften i samfundet med den levende Kristus,[1]) så blir det klart at gir ikke vår forkynnelse uttrykk for denne grunnleggende og blivende erfaringsside ved den kristelige livsvirkelighet, så er den i alle fall ikke nytestamentlig i sin art av vidnesbyrd. Men — for å si det enda en gang: Også på dette punkt forlanges det ikke noe mindre enn at vi i *vår* tur gjør fyldest for de samme vidnesbyrdets krav som apostlene gjorde i *sin.*

Dermed har vi gjort klart hvordan vidnesbyrdet subjektivt *opstår.* Men så må vi også tale litt om hvad vidnet personlig *vil* og *gjør.*[2]) Det han vil, er å stille sig til full rådighet for Gud i den rettsstriden Han fører med verden, og som vi har sett egentlig utgjør Hans vidnesbyrd. Vidnet går inn i denne strid og vil være med og føre den til seier. Og dermed står nutidsvidnet under den samme fordring som de bibelske vidner: Hele eksistensen settes inn. Intet er vi, og intet har vi, som ikke denne vidnetjenesten gjør krav på. Et kristelig vidne har egentlig ingen egeneksistens. Da Guds vidnesbyrd rammet ham, var det ikke bare til frelse for ham selv, men en utvelgelse til å vidne for andre, slik at også de føres inn i avgjørelsen for eller mot Kristus. Det er livsopgaven hans. Og alt han har fått, skal tjene denne opgaven.

Dermed er det prinsipielle ord sagt angående også vår forkynnelse når det gjelder anvendelsen av det vi i engere forstand kaller «de kristelige erfaringer». Like lite som de andre Guds gaver, er de noe privilegium, som vi kan forbeholde oss å nyte selv, eller noen privateiendom, som vi kan forføie over efter eget tykke. Men de er, som alt annet, gitt oss for næstens skyld, og for det vidnesbyrds skyld som vi skal tjene næsten med. Alt personlig står i vidneembedets tjeneste. Men dette embede røktes ikke på slavevis, men det rette vidne handler ut av fri og glad indre drift. Han kan ikke la noen gudgitt anledning og ikke noe middel gå fra sig uten å si hvor store ting Gud har gjort mot ham, og hvor store ting Gud kan og vil gjøre også mot andre. Og om det koster både ytre og indre offer, så viser Kristi mann sig nettop deri som et vidne,

---

1) Det siste synspunkt er blitt altfor meget oversett, ja negert, i den senere tid. En bedre erkjennelse av denne «erfarings» betydning hos Paulus sees å råde hos *K. H. Rengstorf:* Apostolat und Predigtamt, 1934, 63. 68 f. 2) Cfr. *Schlatters* skjelning mellem vidnesbyrdets *Ursprung* og *Zweck* på det s. 67 anm. 1 anførte sted i Beiträge etc.

at han er villig til å gi ikke bare evangeliet til dem han elsker, men — om det kreves — også sitt eget liv.[1])

2. Å forkynne slik at det hele blir til et vidnesbyrd i den mening vi nu har utarbeidet, er ingen lett opgave. Og det lar sig straks forutse at det er på en dobbel måte forkynnelsens karakter av vidnesbyrd kan komme til kort. Det skjer for det første der hvor man i misforstått objektivisme forsømmer den personlige side av saken, og for det annet dersom man i sykelig subjektivisme overdriver og misbruker det personlige. Vi begynner med å tale om den første faren.

Faren for at det personlige ikke skal bli varetatt, vil alltid være aktuell der hvor de ortodokse interesser er rådende. Man fristes da til å holde for at vidneopgaven er løst når man søndag formiddag har holdt en korrekt lærepreken, og når man ellers sørger for at den uavkortede bibel ligger i hvermanns hånd. Predikantens opgave overhodet mener man da er uttømmende bestemt med den sats at «han skal avlevere en beskjed».[2])

Vi har før talt om den side av saken, og forstår nu det ubestridelig riktige i en slik formulering. Men alt er ikke dermed sagt. En avlevert beskjed er ennu ingen preken, ingen forkynnelse. En predikant er, som Theodosius Harnack har sagt, «kein blosser Briefbote».[3]) Han er ingen uinteressert ærendsvenn med et forseglet brev til likegyldige adressater i hånden. Han er en *gesandt* — utvalgt av Gud og personlig engagert, betrodd et budskap som betyr liv og salighet for ham selv, og som han vet at alle andres skjebne beror på. Derfor kan han ikke nøie sig med bare å «avlevere» budskapet. Men han *vidner,* — d. v. s.: han taler på samme tid sin Herres sak og sin egen og alle synderes salighetssak. Han forkynner et pålagt opdrag, men han gjør det ut fra sitt eget hjertes brennende og ubetvingelige trang. Han kunngjør ikke bare en saklig sannhet, men han «omskifter sin røst»[4]) og forkynner, forteller, spør, ber, formaner, besverger, truer, trøster. Men hvordan skulde han redelig og virksomt kunne gjøre dette, hvis han ikke på helt personlig vis hadde erkjent Guds sannhet og erfart Guds kraft, og således kunde stå inne for realiteten av det han

---

[1]) 1 Tess 2, 8. [2]) Dansk Tidehverv-uttalelse, cit. *C. I. Scharling:* Barthianisme, 1932, 86. [3]) *Th. Harnack:* Praktische Theologie II, 1878, 222. [4]) Gal 4, 20.

taler om? Trøste andre kan man nu bare med den trøst man selv er blitt trøstet med.[1]) Og det samme gjelder om formaningen, besvergelsen og trusselen.

Skulde vi utvikle litt nærmere de krav som vidnesbyrdet stiller med front mot en falskt forstått objektivisme, så måtte vi i første rekke understreke de rent personlige betingelser som er nødvendige hos den som melder sig til vidnetjenesten. Vi slutter oss uten forbehold til den kjente sats i Augustana VIII, at ordet og sakramentene på grunn av Kristi innstiftelse og befaling er virkekraftige også om de forvaltes av onde. Men det endrer ikke det faktum at bare den kan være et rett Kristi vidne som ved personlig tro har fått del i Kristi liv og Kristi Ånd. Ingen ting kan erstatte dette troens liv. Ikke den redeligste subjektive vilje og fromhet. Og heller ikke den heteste fanatisme for og den mest korrekte og vellydende deklamasjon av den rene lære.

Både underlig og bedrøvelig er det å legge merke til hvor nølende mange pastoralteologer ennu står overfor dette krav, ja hvordan det fremdeles blir avvist som metodisme, overdrivelse o. s. v.[2]) I virkeligheten dreier det sig jo bare om Herrens egen uttrykkelige befaling: «I skal bli i byen inntil I blir iklædd kraft fra det høie.»[3]) Skal forkynnelsen med rette kunne bære vidnesbyrdets navn, så må kravet holdes levende. Ikke som en mekanisk og rent utvortes gjennemførlig fordring. Men som et uopgivelig personlig krav, som bestemmer tanke og handling hos dem som er i ferd med å velge forkynnerkallet. Så lenge ikke kirken utvetydig innskjerper dette, er den selv med og holder oppe tallet på de ulykkelige kirkens tjenere som med alt sitt ærlige strev bare er leiesvenner. Kirken har til plikt å gjøre den tanken til et selvsagt felleseie for både kristne og ikke-kristne at i vidneembedet hører bare den hjemme som heller ikke utenfor embedet hadde kunnet tie om det han har sett og hørt.[4])

Dermed skal det på ingen måte være sagt at man ved en om-

1) 2 Kor 1, 3 f. 2) *Fr. Niebergall:* Wie predigen wir dem modernen Menschen? I⁴, 158, anbefaler den som selv intet har oplevet og intet har å si, å tenke på «die Aufgabe des Schauspielers im besten, höchsten Sinne des Wortes, der die Erlebnisse und Eindrücke anderer nachschaft». Og innprenter samtidig at hvad der er av det onde, det er «die Lüge und die Phrase»! Cfr. samme verk II³, 90 og hans Praktische Theologie I, 1918, 433. Utilfredsstillende er selv *H. Hering:* Die Lehre von der Predigt, 1905, 409. 3) Lk 24, 49. 4) Cfr. *James Stalker:* Ordets tjenere, 1893, 169 f.

vendelsesakt én gang for alle kan habilitere sig for vidneembedet. Som vidne — like meget og ennu mer enn som kristen — lever og virker man bare i absolutt avhengighet av den Guds nåde som er alltid ny og alltid nyskapende. Derfor krever den forkynnelse som vil være vidnesbyrd, ikke bare et prinsipielt trosstandpunkt, men også en ustanselig fornyelse, utvidelse og utdypelse av den kristelige erfaring og erkjennelse. Guds gesandt kan bare den være som gjennem ordet og bønnen står i ubrutt forbindelse med Ham og lar sig lede av Hans Ånds direktiver. Hvordan skulde han ellers kunne øve en rettskaffen tjeneste som midler mellem den Gud som alltid taler aktuelt og de mennesker som alltid står i aktuell avgjørelse?

Den hele personlige hengivelse til Herren skulde altså, i all korthet sagt, være den interesse vi først og fremst måtte hevde overfor dem som tenderer mot en misopfattet objektivisme. Men da betyr det bare en annen side av samme sak når vi dernæst betoner vidnets plikt til å gi sig helt hen til *gjerningen* og til de *mennesker* som gjerningen sikter på. Å sette grenser eller å gi konkrete anvisninger for denne selvhengivelse er umulig. Vidneembedet krever intet mindre enn alt. Hele personligheten med alle dens gaver og erfaringer må disponeres for tjenesten og den næste som tjenesten gjelder.

Med dette for øie blir det ganske uforståelig hvordan enkelte har villet eliminere alt personlig fra den kristelige forkynnelse. Således leser vi f. eks. i en homiletikk fra århundreskiftet: «Predikantens personlighet må aldri tre frem på umiddelbar vis, men ene og alene embedet er det som skal føre ordet på prekestolen.»[1]) Det som riktig er i en sånn sats, skal vi senere komme tilbake til. Det skal heller ikke forties at den samme forfatter har noe mer og positivere å si om personlighetens rett og plikt, nemlig når han kommer til preken-*fremstillingen*.[2]) Det synes mig bare så tvilsomt om det er mulig å gjennemføre en slik skjelning mellem prekeninnhold og preken-fremstilling ut fra dette synspunkt.

Og i alle fall: Et virkelig vidne, d. v. s. et menneske som helt igjennem er bestemt av Kristus, som med liv og sjel brenner for Ham, *kan* ikke i den forstand forsvinne at man for lutter saklighet

[1]) *F. L. Steinmeyer:* Homiletik, 1901, 252. [2]) S. 257.

overhodet ikke ser hans person. Han har heller ikke *lov* til å gjøre det. Det vilde være å forholde Herren noe som Han har lagt beslag på for sig og sin tjeneste. Å høre Ham til betyr ikke bare å være villig til timelige offer, men like meget forplikter det til å gi hen all åndelig utrustning og eie. Alt hvad mitt er, er Hans — og dermed næstens. Og gjennem sine vidner ønsker Gud at menneskene skal få se og høre noe annet enn bare et ordets *embede* eller en saklig himmelsk *sannhet*. Han vil vise dem nye mennesker, som er omskapt ved Hans nådige kraft, og som ved sin trosstilling er satt i stand til å være veiledere og hjelpere for andre.

Når saken står slik, da har vi også i prinsippet svart på spørsmålet om hvorvidt vi kan og skal vidne med vår *person* og vår *vandel* i engeste forstand. Om noe såkalt «livsvidnesbyrd», løsrevet og uavhengig av ordets forkynnelse, bør det nok tales i betydelig lavere toner enn vanlig er. Det vidnende sannhetsord er og blir *punctum saliens*. Men det gjelder at ordet og ordets tjeneste ikke blir lastet. Og derfor viser det rette vidne sig i alle ting som en Guds tjener.[1]) Det er den første, indirekte måte hvorpå person og livsførsel skal rykkes inn under vidnesbyrdets synspunkt. Men direkte og fullkomment skjer det ved at vidnet, i tilknytning til 1 Tim 1, 16, med sin syndige, men benådede, person opfattes som et demonstrasjonsobjekt for Guds vilje og godhet — et brev skrevet med Den Hellige Ånd, en Kristi vellukt til liv og til død.[2]) Selv om denne opgaven er lagt på hver enkelt kristen, så viser Det nye testamente klart nok at de menighetsmessige vidner har en særskilt forpliktelse til slik forbilledlig-vidnende vandel.[3])

Man skulde ikke lukke øinene for at når så mye av den embedsmessige forkynnelse eier så liten kraft og virkning, så har det en vesentlig grunn i mangelen på en slik hensynsløs innvortes og utvortes selvhengivelse. Ansikt til ansikt med de store vekkelsespredikanter, som så betingelsesløst utleverte hele sin eksistens, ansikt til ansikt med de mange «metodistiske» legmannskristne, som omgåes så ødselt med sitt indre liv, ansikt til ansikt med Oxfordfolkene og deres næsten skamløse «sharing», — ansikt til ansikt med alt dette har enhver forkynner som driver en eller annen

1) 2 Kor 6, 3 ff. 2) 2 Kor 2, 15 f. 3, 2 f. 3) 1 Pet 5, 1 ff. Fil 3, 17. 1 Tim 4, 12. Tit 2, 7.

slags objektivitetskultus, først og fremst én ting å gjøre, nemlig sette sig ned og overveie om han nu på sin side er villig til å yde en likeså ubetinget og glad personlig innsats. Og må han innrømme at han ikke er det — hvorfor da det? Fordi han ikke makter å overvinne de personlige hemninger for en utlevering av sig selv og alt sitt? Men det er jo lydighetsvegring! Eller fordi han ikke har noe virkelig å svare på de rent personlige krav, som både Gud og prekentilhørere har rett til å stille til en kristen forkynner. Men for et vidne er jo det intet mindre enn en fallitterklæring!

3. Men la oss nu vende oss til de subjektiviserende opfatninger av vidnesbyrdets idé. Det mest ekstreme uttrykk for hvor langt man kan gli ut i den lei, møter vi der hvor man simpelthen identifiserer vidnesbyrd og rent private meningsytringer. Og det skjer ikke så sjelden enda. Vidne betyr da noe sånt som å levere sitt personlige bidrag til samtalen, ut fra det man rent menneskelig har erfart, tenkt og følt. Og når nu gjenstanden for samtalen er religiøs, så vil det å vidne si: uttale sig om religiøse ting, utveksle fromme anskuelser og erfaringer. Det ligger i linje med hele dette «vidnesbyrds» homocentriske art når det gjerne topper sig i at man utsteder Vårherre «vidnesbyrd», d. v. s. attest for hans intimt-private forhold til *min* høie person.

Denne grunnforkjærte idé og praksis er ikke ukjent blandt de kristne heller. Og det er et stort spørsmål om det ikke er her vi må søke grunnen til meget av den spottende mine som den ikke-kristne verden ser på hele vårt vidnestell med. I alle fall får vi ikke holde op med å nedlegge protest mot denne egocentriske utglidning. Og fremfor alt må våre egne vidnesbyrd bli av den art at de ikke gir grunn til en så fatal forveksling av tingene. Utvetydig klart må det bli at her dreier det sig ikke om meningsytringer og attestutstedelser. Men her *vidnes* det, d. v. s. her blir det ut av viden og med visshet båret frem et budskap som enten må mottas til frelse eller avvises til fortapelse.

Dermed er vi allerede like i nærheten av den form for vidnesbyrd som betyr den almindeligste subjektivistiske avsporing. Jeg tenker på den slags personlig tale som mer eller mindre direkte går op i kretsing om ens egen person, egne oplevelser, tilstander og sentiments.

Her gis det jo forskjellige typer. Man kan f. eks. tydelig skjelne mellem den eldre pietistisk-metodistiske type og den nye oxford-amerikanske. At det innenfor begge retninger blomstrer meget ekte og sunt vidnesbyrd, Kristus-vidnesbyrd skapt ved Den Hellige Ånd, er det ikke mulig å nekte. Men begge lider også under betenkelige tendenser. I hvilken retning de går, kunde man kanskje våge å antyde slik omtrent: I den eldre vekkelse har vidnesbyrdet tilbøielighet til å bli en fortelling om *hvor godt man har fått det*. I den nyere tenderer det mot å bli en beretning om *hvor god man er blitt*. I det første tilfelle truer altså vidnesbyrdet med å gå op i en selvoptatt måling og melding av egen åndelig temperatur. I annet tilfelle med å bli stående ved en selvbeskuende undersøkelse og fremvisning av egen kraft.

Det kan, som før sagt, ikke være noen tvil om at det ofte virkelig er vidnesbyrdets ånd som ligger og sprenger på bak slike foreteelser. Og når de får komme til på rett måte og til rett tid, kan også disse uttrykk for vidnesbyrd være ekte nok. Hos apostlene finner vi eksempler på begge disse arter. Vi kan f. eks. tenke på hvordan Paulus for kong Agrippa vidner om sin mer enn kongelige lykke.[1]) Og om sin forvandling og bedring efter at han blev en kristen, kan han jo leilighetsvis bruke meget sterke ord.[2]) Der hvor slikt skjer av et selvforglemmende hjerte og *ad majorem Dei gloriam*, der er alt i orden. Men desto større farer må det være forbundet med tingen siden de aller fleste store Guds vidner er så varsomme i dette stykke.

La oss igjen et øieblikk tenke på Bibelens menn. Med rette har man nylig minnet om Moses, hvor lite han taler om sig selv. Og hvad hadde ikke han oplevet![3]) Og det samme gjelder om apostlene. Riktignok er det i det siste til overmål blitt henvist til de gjentatte beretninger som Paulus gir av sin omvendelse. Men da ser det ut til at man glemmer at det ikke i noe av tilfellene dreier sig om spontane selvvidnesbyrd i den direkte forkynnelses tjeneste. Den ene gangen står han foran en rasende folkehop, den andre gangen for øvrigheten. Og begge gangene er det hele hans saklige apostoliske virksomhet som har bragt hans person slik i forgrunnen

1) Acta 26, 29. 2) 1 Kor 15, 9 f. Fil 4, 13. 2 Kor 5, 17. 3) *A. de Quervain:* Theologische Existenz heute, Heft 34, 27.

at han er *nødt* til å tale personlig for å klargjøre saken og forsvare sig selv.[1]) På disse to taler kan derfor lite eller ingenting bygges når vidnesbyrdkarakteren av Paulus' forkynnelse skal klarlegges. Det er selvsagt til den direkte forkynnelse og de rent spontane ytringer vi må gå. Og da er det simpelthen påfallende hvor lite det i Det nye testamente finnes av autobiografi, av psykologiske skildringer, av uttrykk for hvordan de hellige Guds mennesker føler og trives. Det finnes ikke så lite som *ligner* en smule disse moderne foreteelser. Men ser vi nøiere til, så er dette selvvidnesbyrd av en ganske eiendommelig art.

Et klassisk eksempel på tingen har vi i første kapitel av Filipperbrevet. Det er karakteristisk for *vår* innstilling at vi i første rekke og så altfor gjerne beskjeftiger oss med det rent *paulinske* ved situasjonen. Vi er fengslet av hans kristelige personlighet og beundrer den. Vi er optatt av hans hårde personlige skjebne og spente på hvordan den vil utvikle sig. Og så setter man som overskrift over hele avsnittet: «Hvordan Paulus har det og håper å få det.»[2]) Det er treffende — for oss, men ikke for Paulus. For han tenker nettop *ikke* slik. Kjære brødre, sier han, jeg vil dere skal vite at det som er hendt *mig,* det er bare blitt til fremme for *evangeliet!* Mange brødre har fattet sterkere tro og mot, og ordet blir forkynt uten frykt i Rom. Og hvad jeg inderlig håper og lenges efter, det er at Kristus må bli forherliget ved min person og min skjebne, enten det nu blir ved liv eller ved død. — Mannen taler jo overhodet ikke om sig selv, hvordan han har det eller håper å få det; han taler bare hele tiden om Kristus! Han er apostel og vidne. Og «på spørsmålet om hvordan det går *ham,* kan en apostel bare svare med å fortelle hvordan det går *evangeliet*».[3]) Selve ordet vidnesbyrd forekommer ikke her. Men dette *er* vidnesbyrd. En forkynnelse og en livsholdning hvor hele forkynnerens eksistens er trukket inn under og er bestemt av vidnekallet, men hvor det personlige nevnes og vurderes bare forsåvidt som det har en plass i evangeliets gang og kan belyse evangeliets herlighet.

Også de senere store vidner i kirken har gjerne inntatt en lignende reservert holdning når det gjaldt deres egen person. Det er

---

1) Acta 22 og 26. 2) *Johannes Johnson:* Paulus' brev til Filippierne, 1918, 9. 3) *Karl Barth:* Erklärung des Philipperbriefes, 1928, 18.

tilfelle ikke minst med dem som selv hadde hatt de veldigste oplevelser, f. eks. Augustin og Luther.[1]) En ganske særegen interesse for oss har jo Luthers holdning. Som ingen annen efter apostlenes dager har han vel kjempet sig igjennem syndserkjennelsens kvaler og oplevet Guds-samfundets salighet. Og sikkert er det også at hele hans forkynnelse i en sjelden grad er gjennemglødet av selverfaring. Personlig, eksistensiell *meditatio, oratio, tentatio!* Men av direkte skildringer og konkrete trekk fra prosessene og tilstandene i hans personlige kristenliv er det ikke meget å finne i hans prekener og skrifter. Ja, om det dypest personlige, om den grunnoplevelsen som hele reformasjonen er sprunget ut av, talte han så sjelden og så lite distinkt at forskerne den dag idag er i villrede med når og hvordan det egentlig gikk for sig!

Slike folk har åpenbart hatt greie på hvem som skal være både subjekt for og innhold i det kristelige vidnesbyrd. De var fulle av frykt for at det gamle menneske på ny skulde gjøre sig bredt og viktig, og på den måten sperre veien for Herren istedenfor å la Ham og Ham alene skride frem. De visste at det gamle menneske er i stand til å gjøre slikt ugagn, også efter at det har tatt på sig fromhets maske. Som ekte vidner hadde de oplevet svært meget som de hadde kunnet fortelle om. Men de gjorde det med stor forsiktighet, for ikke med sin person å opta plassen der hvor bare Gud skal stråle. Personlig brente de hetere enn noen andre. Men de brente for Kristus. Deres pasjon var å brenne ned og forsvinne, forat menneskene ingen skulde se — uten Jesus alene.

To mer spesielle synspunkter av praktisk art vil jeg ennu nevne før vi går fra dette avsnittet. For det første gjør jeg opmerksom på at det efter dette blir nødvendig å tale varsomt om vidnesbyrdet som en menneskelig *garanti* for den guddommelige sannhet og virkelighet. Både direkte og indirekte blir det ofte talt på en helt utillatelig måte om den ting.[2]) Som om vi stakkars menneskekryp kunde tre inn som kausjonister for den levende Gud, når vi bare hadde et tilstrekkelig kvantum «erfaringer»! Ethvert garantiforhold mellem Gud og menneske går selvsagt den motsatte veien: Han er vår — og sin egen — garant. Av Guds nåde kan det likevel skje at vi også i denne henseende blir vidner for erkevidnet. Nem-

1) Cfr. *Hering*, anf. skr. 411 f. 2) F. eks. *Christlieb*, anf. skr., særlig 68.

lig slik at den troende, på den måten som Joh 3, 33 mener det, fremtrer som et gudskapt segl og bevis på Guds sanndruhet, godhet og kraft (cfr. s. 77). Men «garanter» av den art har naturligvis ingen annen selvstendighet og betydning overfor den Gud de skal vidne om, enn den som karet har overfor pottemakeren.

Det annet som skulde nevnes, er dette: Blir forkynnelsen altfor sterkt bestemt av predikantens personlige oplevelsesformer, så er det adskillig fare for at den kristelige erfaring innenfor menigheten i det hele tatt skjematiseres og mekaniseres.[1]) Gjennem den enstonig selvskildrende preken blir tilhørernes sinn og sans bundet til bestemte reaksjonsmåter og følelser, og en virkelig personlig ekte tilegnelse av budskapet vanskeliggjøres. Og så får vi de næsten stereotype omvendelsesprosesser og selvbekjennelser som dominerer innenfor meget av det moderne vekkelsesliv, men så få gjennembrudd og kristenskikkelser med helt selvstendig preg.

Ikke så å forstå at det er oss om å gjøre å gå i bresjen for noen såkalt religiøs originalitet. Det dreier sig virkelig om viktigere ting. Kort og godt er det den religiøse *suggestions* fare det gjelder om å møte. Risikoen for en forkynner som både indirekte og direkte kjører bare i sine egne oplevelsers spor, er den at han ved sin personlighets makt påtvinger tilhørerne «oplevelser» som lite eller ingenting har å gjøre med Guds Ånd. Det som foregår, er psykologiske rørelser, men ikke noen selvstendig tilegnelse av evangeliet. Av denne grunn vil et rett vidne alltid stå en smule kritisk overfor virkningene av sin egen personlighet. Men en desto større tillit vil han ha til Guds vidnesbyrd, som i det mottagelige hjerte skal vite å frembringe de virkninger som er velbehagelige for Gud og tjenlige for menneskene.

4. Det som nu er sagt om de subjektivistiske utglidninger, vil på ingen måte trekke fra noe i det som før er hevdet. De ubetingede krav på personlig trosliv og livshengivelse må få gjelde uten avslag. Men så sterkt som bare mulig vilde jeg tilbakevise den misopfatningen at vidnesbyrd skulde være det spesifikke uttrykk for den *subjektive* side av forkynnelsen. Skal vi først bruke disse termini, så må det meget mer sies slik at vidnesbyrdet uttrykker *syntesen* av det objektive og det subjektive,[2]) den syntese som

---

[1]) Antydninger om dette finnes hos *Steinmeyer*, anf. skr. 36 f. [2]) Cfr. *G. O. Rosenqvist:* Kyrkans förkunnelse och nutidsläget, 1927, 166 ff.

nettop er det karakteristiske for den kristelige forkynnelse. At predikanten vidner, betyr ikke at han nu på eget initiativ begynner å tale om noe personlig. Det betyr tvert imot at han efter høieste opdrag taler om det høieste objektive, nemlig om Guds åpenbarede sannhet og virkelighet. Men nettop som vidne gjør han det ut av selverfart trosvisshet og med den dype og glade hengivelse som viser at Guds sak er hans sak.

Og nu vil vi slutte med kort å peke på de *trøstefulle* tanker som flyter av at tingene står slik som det her er skildret.

For det første dette: Dersom menneskelig vidnesbyrd prinsipielt og fullstendig har sin grunn i den enkle tro på Guds vidnesbyrd i Skriften, så beror altså vår kvalifikasjon som vidner ikke på at vi vet å fortelle om rent spesielle og underfulle oplevelser. Det skal tjene til trøst og frimodighet for de mange iblandt oss som ingen høie åpenbaringer har å rose sig av. Hvis vidnesbyrd i ordets subjektivistiske mening skulde være det alt avgjørende punkt i forkynnelsen, hvordan skulde da en vanlig kristen med sine spinkle erfaringer — og i den forstand spede vil nok de fleste av oss i lengden kjenne sig — hvordan skulde han kunne gjøre rett og skjell for de krav som da måtte stilles til en vidnende predikant?

Settes kravet om personlig tale helt på spissen, så betinger det i virkeligheten helt uberettigede og umulige forutsetninger. For det første at predikanten har gjennemlevet ikke bare en meget klar og bevisst, men også en interessant og helst noe pikant omvendelseshistorie. For det annet at hans liv som kristen forløper på en mest mulig markant og merkelig vis. Og for det tredje at alle som hører forkynnelsen, trenger å gjennemgå akkurat det samme på akkurat samme måte. Dette måtte da virkelig være forutsetningene. For hvis predikantens oplevelser ikke på sett og vis er nødvendig-forbilledlige, hvorfor skal de da spille en sånn rolle? Og hvem vil i det lange løp interessere sig for en annens rent ordinære kristelige utviklingshistorie eller banale daglige troens strid? I ethvert fall ikke de som roper høiest på «vidnesbyrd». Å nei, det måtte nok annet stoff til!

Hvis derimot *den* «har vidnesbyrdet i sig selv» som tror Guds vidnesbyrd, og vidnende viser hen til det, da behøver heller ikke den som er fattigere på opsiktsvekkende erfaringer å la motet synke. I kraft av sin tro er han et vidne helt jevnbyrdig med den

som rikere er. Og innenfor forkynnelsens store og mangeartede felt har han kan hende vel så viktige opgaver å løse som den annen.

Og så endelig bare ett. For en mannsalder siden sendte som bekjent J. J. Jansen ut den parolen: «Hvert ord levet før det blev talt!»[1]) Atter en fordring som, tross sitt klare sannhetsmoment, vilde føre til rådløse konsekvenser, dersom den strengt skulde følges. Nu avdemper riktignok Jansen det hele en god del med sin forklaring av «oplevet kristendom»: «Jeg mener at man tror således at man kjenner man lever på det man tror — glad og klart og trygt.»[2]) Men for det første er nå det at man for andre ikke skal preke annet enn det man kjenner man selv lever på, en åpenbar krenkelse av det bibelske krav om at «hele Guds råd» skal forkynnes.[3]) Og dernæst er det vel en lykkelig misforståelse å mene at man ikke lever på annet enn det man *kjenner* man lever på — «glad og klart og trygt». Adskillig av Guds ord er det nok som, selv med denne varsomme tolkning av «opleve», ikke *kan* opleves. Derimot *skal* hele ordet *forkynnes*. Og hele forkynnelsen — også forkynnelsen av de uoplevede momenter — skal ha vidnesbyrdets karakter. Det kan også skje, når vidne ikke betyr å avlegge rapport om sine private tanke- og hjertereaksjoner overfor de enkelte skriftutsagn, men å vise hen til det Guds ord om hvis sannhet og virkelighet man efter ordets *helhet* er blitt overveldet og overbevist i troen. Da tror man også slikt Guds ord, og vidner og peker for andre også på slikt Guds ord, som det kanskje ikke er mulig å anstille noen erfaringsprøve på.

Trøsterikt er det å tenke på alt dette. Men også ydmygende. Så uendelig lite beror det på mig og min person. Så lett undværlig er mitt vidnesbyrd at det såre lite vilde si om jeg forsvant. Snart skal jeg jo også gå ned av prekestolen for siste gang. Men Guds ord blir til evig tid. Godt vilde det da være om jeg hadde formådd å få dem som hører mig, slik løst fra mig selv og slik bundet til Guds vidnesbyrd, at jeg og mitt vidnesbyrd slett ikke blir savnet når jeg må fare herifra. Kunde jeg bare leve og preke slik, da var jeg visst et rett vidne.

---

1) *J. J. Jansen:* Forkyndelsen², 1912, 37 ff. 2) S. 47. 3) Acta 20, 20 f. og 26 f.

FRA ISLANDS KIRKELIV

Av Jón Helgason.

For snart syv Aar siden skrev jeg for Redaktionen af «Tidsskrift for Teologi og Kirke» en Artikel, der handlede om «Islands Kirke ved 1930». Jeg søgte i Hovedtrækkene at gøre Rede for Kirkens Stilling i Befolkningen og Befolkningens Stilling til Kirken, uden at lægge Skjul paa, at der klæbede adskillige Brøst og Mangler ved Kirke- og Kristenlivet herude og at Kirkens Indflydelse paa Folkets Liv var i Aftagende. Ganske vist er det en Kendsgerning, at der i vore Dage lyder lignende Klager om Kirkens aftagende Indflydelse og om Brøst og Mangler ved Kirkelivet indenfor de saa langt større og rigere nordiske Folkekirker. Men selv om man skyder Skylden herfor paa Tidsforholdene, saaledes som de har udviklet sig især siden Verdenskrigens Dage, bliver der altid kun en fattig Trøst at hente fra Bevidstheden om et saadant «naufragium commune». Vel er det en Kendsgerning, man nok har Lov til at notere, og tilmed betragte som Frugt af det Kristenliv, der leves herude paa Island, uagtet dets Brøst og Mangler, at vi endnu kan glæde os ved en større Retssikkerhed end man andre Steder i Kristenheden — ogsaa i vore Nabolande — kan rose sig af i nærværende Ulvetider med deres Foragt for Lov og Ret. Herude kendes endnu knap af Navn mange af de Forsyndelser og hæslige Forbrydelser, der tjener som Spalteføde i Udlandets Dagblade. Men denne lykkelige Kensgerning, som tildels skyldes vor Lands afsondrede Beliggenhed, ophæver ingenlunde nævnte Mangler og Brøst, som trods alt klæber ved Kirke- og Kristenlivet paa Island, og minst af alt giver det os Lov til at henfalde til nogen Selvtilfredshedens Lykønskning, som vi kender den fra Luk 18, 11—12.

Men er der endnu stadig «ringe Dage» for Islands Kirke, saa forekommer det mig, naar jeg ser hen til det Arbejde, som her udføres i de senere Tider at disse Dage «ikke er at foragte». Thi ret beset maa man indrømme, at der i det hele arbejdes mere blandt Islands Befolkning til Fremme af bevidst Trosliv end tidligere er sket. Vel er Vanskelighederne, som her synes mange Steder at umuliggøre et maalbevidst Menighetsarbejde, større end man kender dem de fleste Steder indenfor vore Søsterkirker i Norden. Men det synes paa den anden Side i højere Grad end tidligere at være gaaet op for mange af Kirkens Venner, at Vanskelighederne er der for at overvindes, hvilket jo altid betegner et Fremskridt.

Noget af det der især vanskeliggør Arbejdet indenfor Menighederne her i Landet, er deres store Udstrækning. Et Præstekald i Island kan jo strække sig over et Areal paa flere Kvadratmil. De enkelte Gaarde ligger de fleste Steder saa spredt indenfor Præstekaldets Grænser, at der er flere Kilometers Vej mellem Gaardene og disse ofte adskilte ved høje Fjældpasser og rivende Elve. Naar nu den samme Præst har fire Kirker at betjene, saa der kun kan holdes Gudstjeneste hver fjerde Søndag, og den til den bestemte Søndag berammede Gudstjeneste saa muligvis falder bort paa Grund af uovervindelige Hindringer, som daarligt Vejr, Snestorme, opsvulmede Elve afstedkommer, bliver det unægtelig en stedmoderlig Behandling, som overgaar vedkommende Sogn. Ikke at tale om naar maaske tilmed Nabokaldet staar ledigt, saa Præsten ogsaa tvinges til at tage sig af dets Betjening! Slige Ulemper som har til Følge at Menighederne vænnes ligefrem af med deres Kirkesøgning, har den islandske Bygdepræst at slaas med i sin Gerning! For nu at raade en Smule Bod herpaa, er man i de senere Aar, hovedsagelig paa Præsteforeningens Initiativ, begyndt i Sommertiden at udsende Emissærer til saadanne Egne, for at hjælpe Præsterne med at faa Befolkningen i Tale. Det Arbejde, her er paabegyndt, har ingenlunde været forgæves. Det er de allerfleste Steder lykkedes for disse «Rejsepræster» at samle Folk til deres Gudstjenester og opbyggelige Møder, og Folk har ikke lagt Skjul paa dets Glæde over at faa Besøg af saadanne fremmede Prædikanter, uagtet de kom midt i den travle Høbjergningstid om Sommeren.

I tidligere Tider var kirkelige Møder hertillands et ret ukendt Begreb. Ogsaa i dette Stykke er der i det seneste Decennium ved at ske en Forandring, som spaar godt for Fremtiden. Tidligere afholdtes her i Landet kun ét kirkeligt Møde, og det for Præster alene — det aarlige Præstestævne. I de senere Aar har ogsaa den islandske Præsteforening haft godt besøgte Aarsmøder med Foredrag og Diskussion. Dette har, takket være samme Præsteforenings Arbejde, i de senere Aar affødt Afholdelsen af Kredsmøder for Præsterne i de Landsdele, som ligger længst borte fra Hovedstaden, hvor det aarlige Præstestævne holdes. Derved er det kommet til mere Samarbejde mellem Præsterne indbyrdes, som ogsaa skal komme deres Menigheder til gode. Men for ogsaa at faa Lægfolket med, har et saakaldt «Hallgrimsnævn» (oprindelig startet for at forestaa Indsamling af Pengemidler til Opførelsen af en Mindekirke for Salmedigteren Hallgrimur Pjetursson) arbejdet for Oprettelsen af mindre Hallgrims-kredse rundt om i Landet og gennem dem faaet i Stand mindre Møder af Præster og Lægfolk, der samles til fælles Opbyggelse og Raadslagning om kristelige og kirkelige Spørgsmaal. Endelig er der i de sidste tre Aar blevet afholdt et kirkeligt *Landsstævne* for Lægfolk og Præster. Ogsaa dette aarlige Landsstævne, som hidtil har været godt besøgt, spaar godt for Fremtiden. Langvejs fra har det kunnet samle Deltagere og man nærer det Haab, at den lovende Begyndelse varsler godt for den kommende Tid. Et slags Forløber for disse nu paabegyndte Landsmøder for Lægfolk og Præster danner nogle Møder for Menighedsraadsmedlemmer og Præster, som i Slutningen af Tyverne afholdtes i Hovedstaden nogle Aar efter hinanden, men uden større Tilslutning, idet disse Møder hovedsagelig var beregnet paa de Hovedstaden nærmest beliggende Herreder. Disse kirkelige Landsstævner, som nu har funnet Sted tre Aar i Træk har været godt besøgt og synes at give de bedste Løfter for Fremtiden. Men det er nærmest Præsteforeningen eller et af den nedsat Udvalg, som Ordningen af dem skyldes.

Naar saa hertil kommer det Arbejde, som her udføres af K. F. U. M. og K. samt af Foreninger for indre og ydre Mission, som i de senere Aar er opstaaet, kan det ikke nægtes, at her er en stor Fremgang at spore fra, hvad man for blot en Menneskealder siden

var Vidne til af Arbejde med bestemt Sigte paa Fremblomstring af bevidst Kristenliv indenfor Landets Menigheder. Vel er det endnu ikke lykkedes at faa kristelige Ungdomsforeninger oprettet undtagen i nogle af de større Byer, men det er et Fremtidshaab, mange kæler for, at det med Tiden ogsaa skal lykkes at faa dem omplantet til alle vore Købsteder. I Bygderne paa Landet vil Foreningslivet altid støde paa store Vanskeligheder, foraarsaget ved de lokale Forhold med de store Afstande mellem de spredt beliggende Gaarde.

Men ogsaa ad Lovgivningens Vej er der i de sidste Aar gjort Forsøg, der gaa i Retning af at bøde paa adskillige af de Mangler, der klæber ved Kirkens Liv herude paa Island. Selvom Frugterne af de Bestræbelser hidtil ikke i nævneværdig Grad er kommet til Syne, bør disse Forsøg dog ikke forbigaas i Tavshed.

I 1929 blev der af Kirkeministeren ganske egenmægtig nedsat en kirkelig Kommission for specielt at tage under Overvejelse de kirkelige Forhold i Landet og fremkomme med Forslag til Fremme af det kirkelige Liv. Dette vakte saa meget større Opmærksomhed som der ikke forelaa nogen Ønsker i saa Henseende og Ministeren slet ikke kunde regnes til de kirkelig interesserede. Vel kunde der med Billighed ankes over det i den Anledning udfærdigede Kommisoriums Uklarhed, ligesom man maatte synes den nedsatte Kommission var mere partipolitisk end just kirkelig præget, idet alle Medlemmerne af Udvalget repræsenterede et og samme politiske Parti. Alligevel lykkedes det for dem, allerede de næste Aar, at faa adskillige Forslag bragte ind i Altinget, som da ogsaa for største Delens Vedkommende blev vedtaget som Lov, efter at Forslagene var blevet underkastet grundig Eftersyn af Lovgiverne og forskellige Ændringer foretagne, som just ikke altid kunde kaldes Forbedringer.

Det vigtigste af disse Love var en Lov om Oprettelse af et *Kirkeraad* for den islandske Folkekirke, hvormed et længe næret og ofte fremsat Ønske gik i Opfyldelse. Kirkeraadets Opgave skulde være det at arbejde til Fremme af Kristendommen paa Island og til Støtte for Folkekirkens Virke for Tro og Oplysning, dels ved at overveje og træffe Bestemmelser vedrørende saadanne Sager, som er af Vigtighed for Folkekirken i Almindelighed eller

dens enkelte Sogne, dels ved at opmuntre til fri Virksomhed til Fremme af Folkets Kristenliv, charitativt Arbejde og Barmhjertighedsgerninger. Kirkeraadet er dels *raadgivende* og har Ret til at fremkomme med Forslag vedrørende saadanne kirkelige Sager, hvis endelige Afgørelse hører under Lovgivningsmagten og udkræver kongelig Stadfæstelse; dels har det Ret til at træffe *Afgørelser* i Sager vedrørende Gudstjenester, Forvaltning af Sakramenterne, rituelle Spørgsmaal og lignende, dog forudsat, at vedkommende Sag har forud været drøftet paa det aarlige Præstestævne (synodus) og har vundet dettes Tilslutning. Kirkeraadet har endvidere Dispositionsret over Pengemidler, som maatte blive tillagt det frie kirkelige Arbejde eller i visse Tilfælde ogsaa andre kirkelige Formaal, efter Finansstyrelsens nærmere Bestemmelse i de enkelte Tilfælde. Endelig skulde Kirkeraadet vælge en Repræsentant for Kirken til Radioraadet — hvilken Bestemmelse dog allerede efter fire Aars Forløb er blevet annulleret. Kirkeraadet bestaar af fem Medlemmer: Biskoppen, der er født Formand, to Teologer, valgte paa fem Aar af Folkekirkens Sognepræster og Universitetets teologiske Fakultet, samt to Repræsentanter valgte paa samme Aaremaal af de saakaldte Herredsnævn (af hvilke der findes et for hvert af Landets Provstier). Kirkeraadet sammenkaldes til ordinært Møde en Gang aarlig eller naar Kirkestyrelsen, Biskoppen eller to af dets Medlemmer begærer det.

I samme Altingssamling fik vi ogsaa en ny Lov om *Opførelse af* tidssvarende *Præsteboliger*. En saadan Lov trængtes der i høj Grad til, saa fortvivlede som just Boligforholdene har været for vore Præster. Helt ned til 1907 var de mest almindelige Præsteboliger de i vore Bygder fra Arildstid anvendte — specifik islandske — Græstørveshuse. Men fra den Tid af begyndte man at opføre Præsteboliger af Tømmer, beklædte med Bølgeblik, hvilke imidlertid hurtig viste sig at være lidet durable, saadan som Vejrforholdene er hertillands. Ved den nye Lov om Præsteboliger paa Island blev det fastslaaet, at disse skulde opføres af Beton. Der skulde hvert Aar bevilges Midler til to saadanne Præsteboliger, 12000 kr. til hver af dem. Men da den Sum, med de nuraadende Priser paa Byggematerialer og med den høje Arbejdsløn, umulig kunde strække til en passende Præsteboligs Opførelse, hjemlede Loven

Optagelse af indtil 8000 kr. Embedslaan af saakaldet Kirkejordsfond, hvilken Sum af vedkommende Præst skulde forrentes med 4 %, medens de 12000 Kr. udrededes rentefrit. Blot paalægger Loven Præsten at erlægge aarlig ½ % af de bevilgede 12000 Kr. til et Amortisationsfond, samt bestride Brandassurance og Vedligeholdelse af Boligen, efter derom fastsatte Regler. Endvidere indeholder denne Lov Bestemmelser vedrørende Opførelse av Stalde og Ladebygninger, samt andre nødvendige «Udhuse» i Forbindelse med Præstegaarden. Ifølge disse Bestemmelser leverer Staten gratis det til Bygningerne nødvendige Materiale (Cement og Jern), mod at Præsten selv sørger for Husenes Opførelse. Dog kan Præsten faa Embedslaan af Kirkejordsfondet til Bestridelse af Omkostningerne ved saadant Byggeri, hvilket Laan forrentes med 4½ %. Paa denne Maade venter man efterhaanden at faa alle vore Præstegaarde forsynede med tidssvarende Beboelses- og Udhuse uden altfor følelige Fradrag i vedkommende Præsts i Forvejen saare beskedne Løn.

Man havde gjort sig Forhaabninger om, at hin Kommission skulde ogsaa fremkomme med Forslag, der tog Sigte paa en Forbedring af de Lønninger, som vore Præster gennem mange Aar har maattet tage til takke med og som i Tider som de nærværende maa stemples som utilladelig usle. Men der fremkom ikke noget Forslag af den Art. Dette turde nærmest have staaet i Forbindelse med Udvalgsflertallets afvisende Holdning overfor Spørgsmaalet om Reducering af Præstekaldenes Antal, som var et af de Spørgsmaal, som efter Kommissoriet var paalagt Udvalget at tage under Overvejelse. Men som sagt: Udvalgets Flertal vilde ikke købe den ønskede Forbedring af Præstelønningerne til saa dyr en Pris. Sammenlægning af Præstekaldene vilde, i et saa spredt bebygget Land som Island, blive til ubodelig Skade for Kirkens Liv og Arbejde. Nogen Lønsforbedring lykkedes det dog at skaffe Præsterne i Kraft af en ny — fra Udvalget udgaaet — Lov om *Præsternes Embedsomkostninger* (500—700 Kr. for hver, efter Embedets Udstrækning og Indbyggerantal). Naar nu hertil kommer et Dyrtidstillæg paa 25 % for de lavest gagerede Præster, er man nu naaet derhen, at ingen af vore Præster har under 3000 Kr. at leve af, foruden Accidenser, som ganske vist spiller en ret underordnet Rolle som Indtægtskilde, undtagen i de større Byer.

Blandt de vedtagne Love kan ogsaa nævnes et om *Rejseunderstøttelser* for Præster. Det ser unægtelig ikke saa lidet flot ud, naar Loven indledes med en saalydende Bestemmelse: «Doms- og Kirkeministeren bevilger hvert Aar Rejseunderstøttelse til 2—5 Præster.» Men der er dog den Hage ved samme Lov, at den er betinget af, hvormeget Bevillingsmagten ser sig i Stand til at bevilge i det Øjemed paa Finansloven! Som Forholdene — de økonomiske — for Tiden er her i Landet kan man imidlertid næppe med Billighed vente altfor stor Rundhaandethed fra Lovgivningsmagtens Side for dette Øjemed. Det har da ogsaa vist sig, at der indtil denne Dag af Bevillingsmagten ikke er hjemlet Regeringen en Øre til dette Formaal, og der er under den stedfindende Krise kun ringe Udsigt til at det for det første sker nogen Forandring deri. Ved denne Lovs Vedtagelse har man øjensynlig ikke regnet med Muligheden af tilstundende Krisetider. Men det samme synes at fremgaa altfor tydelig af adskillige andre Bevillinger, der i den senere Tid er givet af vore Lovgivere. Dog — der er sikkert flere end vi herude, der trænger til at forny Bekendtskabet med den gamle Historie om Kong Faraos Køer.

Af de fra Kirkeudvalget stammende Love maa en Lov om *Præstekalds-Bogsamlinger* betegnes som ret egenartet. At man udsteder en Lov om Tilladeligheden af Sognebogsamlingers Oprettelse, skulde man tro var ret unødvendigt. Men dette er uden Tvivl sket med Henblik paa, at der af Statskassen tilskydes ¾ af de til Bogsamlingen indkøbte Bøgers Pris i indbundne Eksemplarer, hvorimod ¼ af det nødvendige Beløb samt Transportomkostningerne skal udredes af vedkommende Sognepræst, der har ønsket en saadan Bogsamling oprettet. De indkøbte Bøger skal hovedsagelig være af teologisk og filosofisk Indhold, skønt Bøger af alment videnskabeligt Indhold, samt fremragende Digterværker ogsaa maa indkøbes. Statskassens Tilskud til dette Bogkøb maa ikke overstige 4000 Kr. aarlig, men et «Præstekaldenes Bogudvalg» har til Opgave at vejlede med Hensyn til Valg af Bøger, besørge Indkøbet af dem og tage Bestemmelse om hvilke Præstekald der skal faa Understøttelse til Bogkøb hvert Aar. Loven paalægger Sognepræsten Opsynet med Bogsamlingen, hvis Ildebrandsforsikring han paa egen Bekostning ogsaa maa sørge for og bekoste. Naar saa dertil

kommer, at Præsten ved Forflyttelse skal aflevere Bogsamlingen til den nye Præst, samt udrede Erstatning for manglende Bøger, naar dette beviselig skyldes Skødesløshed fra Præstens side, saa er der nok Grund til at tro, at der i det lange Løb ikke bliver mange Præstemænd, der føler sig fristet til at benytte sig af den ved Loven givne Tilladelse til Oprettelse af et Pastoratsbibliotek, saa følelig som det er forbundet med Udgifter for Præsten selv, foruden baade Ulejligheden og Risikoen, som følger dermed.

Endelig fik vi i 1933 en ny Lov *om Kirkegaarde* vedtaget. En saadan Lov var i høj Grad tiltrængt. eftersom Kirkegaardenes Forfatning i lange Tider har ladet meget tilbage at ønske. Deres Udseende har altfor ofte vidnet om en sørgelig Mangel paa Pietetsfølelse overfor de afdøde, som der var stedet til Hvile. De fleste Steder har man nøjedes med Kirkegaardshegn opført af Græstørv og Sten, men i den senere Tid er Indhegninger af Jerntraad blevet mere og mere almindelige, skønt disse ikke tilnærmelsesvis yder den Beskyttelse for Kirkegaardene som de gamle Hegn af Græstørv og er desuden baade hæslige og lidet holdbare. Den nye Kirkegaardslov sætter som Fremtidsmaal støbte Hegn (af Beton), og saavel Plantning af Træer (især Røn og Birk) paa Kirkegaardene og af Blomster paa Gravene, likesom den paabyder Kortlægning af Kirkegaardene efter foreskrevne Regler, samt at der i en dertil autoriseret Protokol findes en nøjagtig Bogføring over alle Gravsteder, for at man til enhver Tid kan erholde Underretning om, hvor den og den af Sognets Beboere er stedet til Hvile. Om denne Kirkegaardslov skal naa dens tilsigtede Maal: at aabne Sognebeboernes Øjne for deres Pligter mod disse fredlyste Steder, faar Fremtiden vise.

I den allersidste Tid har Island endelig ogsaa faaet en Lov om Aldersgrænse for Statens Embedsmænd, hvortil ogsaa Præstestanden regnes. En saadan Lov har vi ikke haft tidligere og fik den unægtelig lidt hovedkulds. Ifølge denne Lov *kan* enhver Embedsmand faa sin Afsked naar han har fyldt 65 Aar, dersom de styrende Myndigheder ønsker hans Tilbagetræden, men en Embedsmand, der har fyldt 70 Aar, *skal* tage sin Afsked. Denne Lov, hvis pludselige Tilstedekomst maatte berøre adskillige af vore Embedsmænd mindre behagelig, indskrænkes imidlertid for Præsternes Vedkom-

mende noget ved en Særbestemmelse, som gaar ud paa, at de der har faaet deres Embede ved almindelig Afstemning, kan faa Lov til at forblive i Embedet 5 Aar udover den almindelige Aldersgrænse paa 70 Aar, saafremt der foreligger et Ønske fra et Flertal af Vælgerne om, at Embedsmanden fungerer videre. Som Følge af denne Særbestemmelse, har af 8 Præster, som siden Lovens Fremkomst som 70 aarige skulde træde tilbage, de 5 faaet Lov til at beholde deres Embeder.

Som Island er de bratte Vejrforandringers Land, saaledes er det det ogsaa paa det politiske Omraade. De vedtagne kirkelige Love kunde, ved en flygtig Betragtning, synes at fremtræde som Vidnesbyrd om venligt Sindelag fra Lovgivningsmagtens og Regeringens Side overfor Landets Kirke. Men dybtgaaende har den Interesse næppe været. Som før berørt skulde den af Ministeren nedsatte Kommission ifølge Kommissoriet bl. a. tage under Overvejelse Muligheden af Præstekaldenes Reducering, thi hvad der var bekendt om Kirkeministerens kirkepolitiske Interesser, var netop gaaet i den Retning. Ja, Ministeren havde endog med Reduceringen for Øje, lige fra Kommissionen blev nedsat, givet Ordre til, at Præstekald, som blev ledige ikke maatte «opslaas» foreløbig, sikkert i Haab om en Støtte fra Udvalgets Side for disse hans Ønskers Fremgang, hvilket imidlertid ikke skete. Da derfor to Aar senere den rene Radikalisme kom til Magten i Form af en Coalition af Radikale og Socialister, maatte man være forberedt paa, at Præstekaldenes Reducering atter kom paa Dagsordenen i Altinget. Dette skete da ogsaa. I to Altingssamlinger, i 1935 og 1936, har et meget radikalt Reduceringsforslag været til Forhandling, gaaende ud paa en Nedskæring af Præsteembederne fra 108 til 60! Ganske vist motiverede Forslagsstillerne Forslagets Fremkomst med Nødvendigheden af at forbedre Præstestandens Kaar, hvilket i Tider som de nærværende ikke lod sig gøre paa anden Maade end ved at reducere Præstekaldenes Antal, — en Skingrund, som næppe nogen kan tage alvorlig. Imidlertid er det endnu ikke lykkedes at faa dette radikale Lovforslag vedtaget. Den Opinion, der har rejst sig over det ganske Land mod dets Vedtagelse, har bevirket, at den i Tinget raadende radikale Majoritet har ikke turdet trumfe det igennem. Hvorvidt det fremkommer endnu en

Gang i det for Øjeblikket samlede Alting, lader sig ikke paa dette Stadium sige. Det ser nærmest ud til ikke at ske. Men sker det ikke, vil forhaabentlig den fungerende Kirkeminister give sit Minde til, at de 9, for Øjeblikket ledige, Præstekald bliver «opslaaet», men det har man ikke villet tillade, saalænge Reduceringsspørgsmaalet endnu var uafgjort.

Helt uden Røre og Spænding har saaledes Forholdene paa Island, heller ikke de kirkelige, — været i de sidst forløbne Aar. Dog er det fremfor alt Landets økonomiske Fremtid, som i disse Aar har optaget Sindene og hvorom Debatten staar saavel i Pressen som i Tingets Sale. Vi lever under ret fortvivlede financielle Forhold, Skattebyrdens Aag bliver med hvert Aar mere utaaleligt, og Statens Gæld er, i Forhold til Landets Folkemængde, steget til en for Folkets økonomiske Stilling og Selvstændighed foretruende Højde. Hvorledes vi kommer ud af Krisetidens stadig voksende Vanskelighed, faar Fremtiden vise. Det hører i hvert Fald ikke hjemme i denne Artikel at gaa nærmere ind paa den Sag.

Uagtet den aandelige og kulturelle Import fra Kontinentet, som her har fundet Sted i de senere Aar, og uagtet Tidens Omskiftelser paa næsten alle Omraader, spores ikke synderlig Forandring i Befolkningens Sindelag overfor Kirken. Den alt berørte Opinion, som har rejst sig mod de fremkomne Nedskæringsforslag i Altinget, fører tydelige Tale i saa Henseende. Skønt Lydhørheden overfor adskillige af de Røster, som er oppe i Tiden, er blevet stærkere end tidligere, synes dog den Befolkningen i Blodet baarne Konservatisme med Hensyn til de kirkelige og religiøse Anliggender at have holdt sig ret uforandret. Selv om Kristenlivet pulserer svagt, er den gamle, fra Fædrene nedarvede Kristentro for den overvejende Del af Befolkningen endnu en Livssag, som de ikke giver Slip paa. Og selv om Befolkningens Religiøsitet gennemgaaende ikke er videre kirkeligt præget, nærer den stadig en Hengivenhed for Kirken, som paa mange Maader giver sig Udslag. Min 20 aarige Gerning som Tilsynsmand har givet mig i Hænde mange skønne Beviser herpaa. I denne Periode er der opført ikke mindre end 25 Kirker her i Landet, deraf 5 paa Steder, hvor der ikke var nogen Kirke tidligere. Tager jeg i Betragtning den Knaphed med Penge, som i de senere Aar har været raadende blandt Befolk-

ningen, kan jeg kun beundre den Offervillighed, som her er lagt for Dagen og kun lader sig forklare som udsprunget af Kærlighed til Kirken som den Institution i Landet, som fremfor alle andre fortjener at støttes. Man maa her erindre at ⅚ af alle Landets Kirker er som selvejende overdraget til Menighedernes Omsorg og er, i Tilfælde af Nyopførelse, fuldstændig henvist til egne Midler (som jo som oftest er meget begrænsede) og Sognebeboernes Rundhaandethed. Statsbevillinger til Opførelse af Sognekirker, som Menighederne har overtaget, kendes saa godt som ikke her tillands. En Bygdekirke, opført af Beton (hvilket nu er det almindeligste) koster i Regelen efter Størrelse fra 12 til 25 Tusind Kroner, hvilket jo maa siges at være en ret klækkelig Sum at udrede for en Menighed paa 100 til 250 kirkeskatpligtige Medlemmer. I denne Forbindelse fortjener den Offervillighed at nævnes, som i de sidste 4 à 5 Aar er lagt for Dagen rundt om i Landet til Opførelse af en Mindekirke for Salmedigteren Hallgrimur Pjetursson. Der er allerede indsamlet *80 Tusind Kroner* i det Øjemed at faa denne Mindekirke opført paa det Sted, hvor den spedalske Digterpræst den længste Tid levede og virkede og digtede sine herlige Salmer, som endnu regnes af alle for vor Befolknings dyreste litterære Eje, — et pænt Resultat hos en Befolkning paa ca. 114 Tusind Sjæle! Ikke mindre beundringsværdig er den Offervillighed, som i de senere Aar i stedse stigende Grad lægges for Dagen indenfor vore Menigheder til Udsmykning af vore Kirker, saa vel de nye, som opføres, som de ældre. Herpaa kunde jeg fortælle adskillige rørende Eksempler. Hvert Aar kommer der Anmodninger, saavel fra Menigheder som fra Enkeltpersoner, om at være dem behjælpelig med Anskaffelse af Alterbeklædninger, Messehagler, Altertavler, Lysekroner, Døbefade, Harmoniums o. s. v. — Anmodninger der vidner om stadig voksende Lyst til at pryde Bygdenes Gudshuse og gøre dem hyggelige og tiltrækkende for Sognets Beboere! Af alt dette mener jeg at kunde slutte, at Befolkningens Sindelag overfor Landets Kirke har holdt sig ret uforandret trods Tidens Omskiftelser, blot med den Forskel, at dens Hengivenhed for Kirken er blevet den likesom mere bevidst ved Angreb, den har været Genstand for fra deres Side, som vil af med al Kirkelighed, men disse udgør et

forsvindende Mindretal i Sammenligning med dem, der føler Hengivenhed for deres gamle Kirke.

Blandt litterære Nyheder af kirkelig, teologisk og opbyggelig Art, der i de sidste syv Aar er fremkommet paa Island, bør først og fremmest nævnes en *ny Alterbog* («Helgisiðabók islenzku þjóðkirkjunnar», Rvík 1934), som er tænkt at skulde afløse den Alterbog, vi fik i 1910, som den i adskillige Maader afviger fra. Man har med den villet imødekomme Ønsker især fra den yngre Præstegeneration, som ansaa denne Alterbog fra 1910 altfor konservativ, især dog hvad hele Gudstjenestens Ordning angaar. Det er da ogsaa paa det Omraade Afvigelserne fra den ældre gamle Form er mest mærkbare, idet den nye Liturgi tager mere Sigte paa Kirkeaarets forskellige Tidsskifter end den ældre Ordning gjorde. Der findes ogsaa i den nye Alterbog særskilt Form for liturgiske Gudstjenester (uden Prædiken), for Højmessegudstjenester paa Kirkeaarets store Festdage og Konfirmationsgudstjenester. Hvad man har tilsigtet med denne Revision, er hovedsagelig det, at Tilbedelsen som Gudstjenestens Maal og Væsen maatte bedre end hidtil komme til sin Ret. Samtidig med den nye Alterbog (hvis endelige Redaktion skyldes de to Professorer Sivertsen og Ásmundur Guðmundsson) har vi ogsaa faaet udgivet en Samling nye Messemelodier og Korsvar, som er komponeret af Domorganist Sigf. Einarsson. Den nye Alterbog har, autoriseret af Kirkeraadet, faaet en gunstig Modtagelse og er mange Steder allerede taget i Brug. — Af teologiske Arbejder fra den nyeste Tid foreligger fra Professor Magnús Jónssons Haand en «Fremstilling af nytestamentlig Kanons- og Teksthistorie», udgivet som Følgeskrift med Universitets-Aarbogen fra 1932, og fra Professor Ásmundur Guðmundssons Haand en sammentrængt gammeltestamentlig Isagogik (tidligere forelaa af Professor M. J. en kortfattet nytestamentlig Isagogik), nærmest tænkt som Lærebog for Studenterne. Saaledes som Forholdene er, kan man ikke vente stor Afsætning paa videnskabelige teologiske Arbejder paa det islandske Bogmarked. En ny Lærebog for Kristendomsundervisningen, tænkt som afløser af Hálfdánarsons (originale) og Klaveness' (fra Norsk oversatte), udarbejdet af anden Præst ved Domkirken Friðrik Hallgrimsson,

saa Lyset i 1931 og har faaet en fortjent venlig Modtagelse. Endvidere er udkommet fjerde (og sidste) Bind af nærværendes Forfatters almindelige Kirkehistorie. Denne første almindelige Kirkehistorie, som er udarbejdet paa Islandsk og udgør, alle fire Bind til sammen, henved 1500 Sider, er ført igennem helt ned til Verdenskrigen. Af samme Forfatter er endvidere i 1932 udgivet en Samling Prædikener over alle Kirkeaarets Søn- og Helligdage: «Kristur vort líf», samt tvende Monografier fra det 18. Aarh.: «Meistari Hálfdán» (fra 1935) og «Hannes Finnsson biskup i Skálholti» (fra 1936). — Paa det islandske Bibelselskabs Forlag er endelig udkommet en ny Oversættelse af de apokrýfiske Bøger, et meget fortjenstfuldt Arbejde, for ⅔ Vedkommende udført af afdøde Biskop Thorh. Bjarnarson og afdøde Professor Haraldur Níelsson, men for Restens Vedkommende af Professorerne S. P. Sivertsen og Ásm. Guðmundsson. — For deres skyld, som kunde ønske at stifte nærmere Bekendtskab med Hallgrímur Pjeturssons berømte Passionssalmer, men ikke er det islandske Sprog tilstrækkelig mægtige, gøres her opmærksom paa, at siden 1930 foreligger disse i en mesterlig dansk Oversættelse ved Digterpræsten Thordur Tomasson (som skønt født paa Island af islandske Fædreneslægt, fik sit Virkefelt i Danmark og døde som Klosterpræst i Vemmetofte 1931). Endelig forekommer det mig passende at gøre norske Læsere opmærksom paa, at der paa Levin & Munksgaards Forlag (K.havn) foreligger siden 1933 en fototypisk Udgave af den ældste islandske Oversættelse af det Ny Testamente som udførtes af Oddur Gottskálksson «hinn norski» og tryktes i Roskilde 1540, endvidere i fototypisk Udgave de to første islandske Bøger, der vides at være trykte pa Island, nemlig *Passio* af Antonius Corvinus (1558) og «Guðspjallabók», udarbejdet af Holarbispen Ólafur Hjaltason 1562.

Siden 1934 er det fortræffelige «Prestafjelagsrit» (som udgaves af Prestafjelag Islands med Professor S. P. Sivertsen som Redaktør) hørt op med at udkomme, eller rettere er blevet afløst af et større periodisk Skrift, som ogsaa udgives af Præsteforeningen med Professorerne S. P. Sivertsen og Ásmundur Guðmundsson som Redaktører. Det udkommer med 10 Hefter paa 2 Ark om Aaret. Efter al Sandsynlighed forlader Professor S. P. Sivertsen nu sin

Redaktørvirksomhed, idet han af Helbredshensyn har maattet tage sin Afsked baade som Professor og som Ordinationsbiskop. Hans Arvtager ved Universitetet er vel udset af en nedsat Komite til Bedømmelse af tre konkurrerende Ansøgeres Kvalifikationer, men endnu ikke udnævnt. Men som Ordinationsbiskop er allerede valgt som hans Efterfølger Domkirkepræst og Provst Bjarni Jónsson. Da nu, netop i disse Dage, den anden af vore Ordinationsbiskopper, Provst Halfdan Guðjónsson, er afgaaet ved Døden, forestaar der Installation af begge Landets Ordinationsbiskopper til Sommeren. Men ifølge Loven skal Ordinationsbiskopperne modtage biskoppelig Indvielse til denne kirkelige Tjeneste, som hovedsagelig bestaar i at indvi Landets virkelige Biskop, hvis den fungerende Biskop ikke skulde være i Stand til selv at foretage sin Efterfølgers Installation.

LUDVIG M. LINDEMAN OG HANS GJERNING I DEN NORSKE KYRKJA

Av Asbjørn Hernes.

Først med salmetonen vert salmen eit berande moment i kyrkjelivet.

I salmen skal diktaren gripa dei høgste tankar i Guds openberring og gjeva dei form so barn kann skyna. Ikkje det individuelle, men likevel det som er personleg gjenomlevd ber han fram, so kvar kristen kann verta styrkt og uppbygd i sitt liv. Salmen set dei strengaste poetiske krav til ordval, biletbruk og uskipla rytme, men og til einfelde og sjølvtøyming når diktaren har fire til otte liner til rådvelde.

So er det og med salmetonen. Verdig til høgtid og einfeld i barnemunn. Frå hjarta må han koma: personleg upplevd som kunstverk og i Kristi ånd vera boren av trongen til å syngja den høgstes ære. Daglegdags i si lapidarisk stutte form, må han eiga indre makt til å samla ein kyrkjelyd, til å fylgja ættene gjenom tider.

Men først der tonen strekar under dei berande tankar i salmeverset, lever i rytmisk vilje og ber med same reinleik og rikdom i kjensla som stig frå alt friskt kristenliv, først der stig *salmen* fram: ei eining av ord og tonar, eit vér av kyrkjelegt liv. Her kann ein aldri nøgja seg med «kyrkjeleg stil», men på den andre sida er det vel større grunn til formaninga um å prøva åndene. Kva mål ein må leggja på tonane der Kristi namn vert forkynnt, har Johann Sebastian Bach synt i sin kyrkjemusikk. Um og hans musikkfor-

mer ikkje ligg for dagleg menighetsliv, skal ingen der taka imist av Kristi ånd. Men den same ånd lever i våre beste salmetonar, — dei er skapt ved den nådegåve kyrkjelyden har fått.

På bakgrunn av dei levande salmetonar vi har fått i arv frå tidlegare ætter, må vi freista skyna kor dyr ei gåve vi fekk då Ludvig M. Lindeman gav oss vår eigen salmetone. Han synte truskap i si teneste i den norske kyrkja, men hans nådegåve var honom gjeve av Gud.

I.

Det var Wexels som gjorde Lindeman til kyrkjemusiker; men Lindeman hadde ein rikdom i arv og evner å setja inn i tenesta. Far hans, organisten til Vår Frue i Trondheim, hadde ikkje berre lært han upp i orgel- og klaverspel so han i uvanleg mun hadde herredøme over desse instrument alt i 10—12 års alderen. I hans samtid var det vel berre broren Fredrik som nådde upp mot han i orgelspel. Men meir forvitneleg er det å fylgja den musikktradisjon Ludvig M. Lindeman fekk overgjeve frå faren.

Ole Andreas Lindeman hadde fått si musikkutdaning hos kapellmester Wernicke, som hadde gått i lære hos to av Johann Sebastian Bach' beste elevar: Kirnberger og Philip Emanuel Bach.[1]) «Lindemans Betydning for Fædrenelandet see vi saaledes væsentlig deri, at han staar der i en ugunstig Tid som en Vedligeholder og Forplanter af den ægte, musikalske Tradition, den sande musikalske Adel.»[2]) Stort set tar nemleg musikkutviklinga nye vegar etter Johann Sebastian Bachs død, ikkje berre når det gjeld former, men enno meir når det gjeld grunndrag og ideal. Når då Ludvig M. Lindeman set Bach som sitt førebilete og arbeider etter hans prinsipp, ligg hans gjerning i eit sidefår i europeisk musikkliv, men i hovudfáret til all sann kyrkjemusikk.

To serdrag i Ludvig M. Lindemans musikk lyt no nemnast. Det eine er hans grenselause rikdom på ypperlege motiv. Peter Lindeman har tvillaust rett i at «melodiene er ikke blitt til under beregninger og funderinger med vanskelig valg og vraken. De kom strøm-

---

[1]) Schweitzer: J. S. Bach. Leipzig 1934, s. 198. Jfr. Nordisk Musik-Tidende 1885, s. 179. [2]) M. J. Monrad i Ill. Nyhedsblad nr. 28 — 1857.

mende som av sig selv, og fæstedes på papiret uten tilsynelatende besvær».[1]) Frå 1840, då han sender ut dei første tonane sine og so skipar til tonetilfanget til songsamling etter songsamling, ser det ut til at kvar song han ikkje kjenner nokon tone til, straks formar seg for han i tonar. Det er ingen grunn til å tru at talet 3—400 originale melodiar er sett for høgt, og det gjev eit nokso godt inntrykk av rikdomen i stemningar og tankar hos Lindeman både i komposisjon og improvisasjon.

Det andre er hans kontrapunktiske kunnskapar og evner. «Jeg gik ofte ned til ham mot aftensangens slutning,» fortel Haarklou frå Lindemans siste år, «for å høre ham improvisere en fuge, hvad gamlingen klarte med den største letthet»[2]), og frå 1840-åra vitnar «Koralvariationer med 5-stemmig Slutningsfuge» um hans dragnad mot dei klassiske komposisjonsformer i kyrkjemusikken. Alt han sender ut, frå meldinga til Universitetet um folketonesamlinga til polemikken i «Morgenbladet», vitnar um same grundige lærdom; ja, som lærar i messe- og kyrkjesong ved det praktisk-teologiske seminar får han av ein elev dette vitnemål: «Han lærte os at messe om vi havde øre. Men hans teoretiske belærelse laa os for høit. Ikke engang de musikalske kunde ret følge med her. Lindeman sat nemlig inde med et saadant væld av musikteoretisk viden at han ikke kunde stige ned til begynderes standpunkt.»[3]) Sjølv arbeidde han systematisk på å gjera seg til herre over det teoretiske grunnlaget for musikken, og med sine fuger over B.a.c.h har han streka under den kyrkjelege tradisjon han ynskte å bera vidare.

Enno står att å tala um hans kristelege liv og mogning. Når ein ser kor den store syskenflokken er nært bunde til kristendom og kyrkje, er det eit sterkt vitnemål um kva dei tok med seg heimanfrå. To av dei, Jacob Andreas og Ludvig, gjekk inn i det teologiske studiet, og fylgjer vi Jacob Andreas gjenom studieåra, vil det fortelja oss mykje um Ludvig.

Jacob Andreas vart tilsett som organist i Vår Frelsars kyrkje då han kom til Oslo 1826. Samtidig med at han gjorde organisttenesta tok han artium i 1827 og vart etter ordinær studietid cand.

---

1) Ludv. M. Lindeman: Brorsons Svanesang, Kra. 1912, s. 13. 2) «Morgenposten» 7. april 1924. 3) Luthersk Kirketidende nr. 47 — 1912.

theol. i 1832. Men enno vart han verande organist til 1839, då han fekk permisjon til ei utanlandsferd. Då han i 1840 kom heim vart han ordinera til prest.

Ludvig M. Lindeman kom til Oslo i 1833, tok eksamen artium i 1835 og 2. eksamen i 1836. Cand. theol. Thistedal hadde han havt til lærar i latin, og no studerte han teologi med Thistedal som manuduktør til 1840. Sjølv um han i denne tida hadde ymse arbeid ved sida, må vi tru at det teologiske studiet på det næraste var fullført då han i 1840 tok upp den gjerning som skulde verta hans livsverk.

II.

Av dei uppgåvor som i denne tid låg fyre i kyrkja, var *salmespursmålet* kanskje det som sterkast kravde løysing. Det gjaldt då i like mun tonar og tekster, og ein får knapt noko klårt syn på einskildspursmåla utan å sjå dei som sider av ei samla uppgåve. Difor måtte spursmålet um salmetonane liggja like uløyst då O. A. Lindemans koralbok kom ut i 1838 som før. Salmen og salmesongen i den norske kyrkja vart ikkje teke upp til gjenomarbeiding; det kom først upp for ålvor i 1839 i samarbeid millom W. A. Wexels og Ludvig M. Lindeman.

Då Jacob Andreas Lindeman i 1839 fekk permisjon frå organisttenesta og reiste utanlands, arbeidde Wexels med å fullføra sitt salmeverk «Christelige Psalmer, samlede, ordnede, bearbeidede og som et Bidrag til et vordende Psalmeværk for den norske Kirke udgivne». Som tittelen syner ligg det meir av eit upptak og arbeidsprogram for salmesaka i denne samlinga, enn tanke på at det skulde vera eit fullført arbeid. Inn i dette arbeidet har Wexels no drege Ludvig M. Lindeman, som det året gjorde teneste for broren. Gjenom høvesvikariat for broren var kjennskapet gjort, kanskje hadde dei og møtt kvarandre i grundtvigske krinsar utanfor kyrkja.[1]) Då «Christelige Psalmer» kom ut i 1840, segjer Wexels tilslut i føreordet: «For de Choraler, der ledsage Samlingen, vil vist Flere med mig af Hjertet takke Hr. stud. theol., constit. Organist Ludvig Lindeman, der med den ufortrødneste Beredvillighed har redigeret og for en Deel selv componeret samme.» Lindemans

1) Samanlikn Skrondal: Grundtvig og Noreg, s. 73.

arbeid med denne vesle tonesamlinga var so vellukka at det ikkje kunde vera tvil um hans evner. Av originalkomposisjonar må ein forutan «Kirken den er et gammelt Hus», nemna «Hil dig, Frelser og Forsoner»[1]) og «Sorrig og Glæde de vandre tilhobe» som er med i «Koralbok for den norske kirke» 1926. Det reint praktiske spursmål um tempoet i salmetonane er han alt burti her. Tonane står notert med kvartnotar, i strid med det tradisjonelle, i 2. utgåva 1844 går han tilbake til halvnoten, men tar upp kvartnoten pånytt i 1859. Det er greit han vil den slepande syngjemåten tillivs. Han såg soleis klårt både kva uppgåvor salmesongen i kyrkja la fram for han og kva evner han hadde til å løysa dei, då han i 1840 vart fast tilsett som organist ved Vår Frelsars kyrkje og gav upp teologisk embetseksamen. «Jeg så at Veien til Orglet laa mig nærmere end Veien til Prækestolen.»

No går han for ålvor laus på arbeidet med salmesongen. I 1844 kjem Wexels' «Christelige Psalmer» i 2. utgåva, og tonetillegget er auka frå 21 til 27 tonar, og i 1859 kom 3. utgåva med 71 tonar. Eit anna umråde som hadde fanga Lindemans hug, var dei norske folketonane. Den første folketonesamlinga hans kom ut i 1840 med 5 hefte og same året gjev han ut 19 «norske Nationalmelodier» som tillegg til Jørgen Moes «Samling af Sange, Folkeviser og Stev». Det som i denne samanhengen er verd å merka seg, er at han freistar å nytta folketonane til årbeidet med å reisa salmesongen. Då han søkte det akademiske kollegiet um stipend til samlarferda i 1848, var det mykje salmesongen som låg han på hjarta. Frå den meldinga han gav um denne ferda kan det vera forvitneleg å sitera noko meir utførleg det han segjer um salmesongen, då det gjev eit godt inntrykk både av uppgåva og vanskane:

«I min Ansøgning til det høie Collegium tillod jeg mig at henlede Opmærksomheden paa den blandt Folket i Fjeldbygdene herskende Folkepsalmesang og Vigtigheden af at komme til nærmere Kundskab om denne, for at virke til Psalmesangens Forbedring.

De Forsøg, som hidtil ere gjorde til Psalmesangens Forbedring ved at indføre eller paatvinge Menighederne nye Melodier istedetfor

1) Dr. Sandvik har tvillaust rett i at denne tonen er av Ludvig M. Lindeman. Sandvik: Norsk Koralhistorie, s. 129. At den 18 år gamle Just R. Lindeman, som kom til Oslo to og en halv månad før Wexels la siste hand på verket, skulde ha skrive tonen, er svert lite rimeleg. Smlgn. Thv. Lindeman: Den trønderske familie Lindeman, s. 61.

de, der ere hos Folket ligesom indsugede ved Modersmelken, kunne formeentlig ansees som mislykkede; thi Følgen af Bestræbelserne for en saadan Ombytning af de brugelige med de for Folket ubekjendte Melodier har været den, at enten en større Forvirring i Psalmesangen er opstaaet, idet den største Deel har sunget paa den gamle Viis og en mindre Deel, stundom ledet mere af Forfængelighed end af Kjærlighed til Psalmesang, have sunget efter de saakaldte nye Melodier; eller ogsaa har den Deel af Folket, hvem Sangen var til Opbyggelse og til levende Udtalelse af Christentro, i Følelse af det Uhyggelige i Modpartiets Vold paa den bestaaende Sang, i Følelse af, at den fælles Opbyggelse derved krænkedes og forstyrredes, seet sig sat i den Nødvendighed at maatte tie, hvor den havde Ret til at tale. Saaledes er det i Menighederne, hvor man af misforstaaet Reformationslyst har søgt at paatvinge dem de nye Melodier. Det har derfor ikke kunnet undre mig ofte at høre fra aldrende Læber: «Kan ikke du hjælpe os til at faae de gamle Toner igjen; thi nu er det saa uhyggeligt at gaae i Kirken, da vi ikke længere kunne synge med,» jeg kunde ikke undres over saadanne og lignende Udtryk og Udbrud af en vis Harme; thi jeg følte altfor vel, at der, hvor det gjaldt Folkets Ret til Opbyggelse, var der gjort et høist misligt Indgreb. Har man først bragt Sangen til at forstumme i en Menighed, vil den ikke saa let igjen komme til Live. Og Tiden vil klarlig vise, at Bestræbelserne for at indføre nye Melodier ikke har haft den tilsigtede Nytte og Gavn til Følge, men meget mere afstedkommet Forvirring. Kunde man bevise, at Melodierne som bruges i Menighederne ere aldeles ubrugbare og uskikkede til sit Øiemed og i sin Form uforbederlige, da kunde man være berettiget til at virke til deres Forstummelse, men ogsaa kun da. Men under det skjønne Navn at virke til Kirkesangens Forbedring ved Indførelsen af nye Melodier, har man glemt at fremkomme med et saadant Beviis, hvilket vel ei heller saa let kunde føres, som der hidindtil aldrig har været tænkt paa at optegne og undersøge dem. — — —

Ved at sammenholde enkelte af de valderske Melodier med de paa andre Steder brugelige, har deres indbyrdes Lighed ledet mig til den Formening, at de maaskee kunne betragtes som Fællesgods for alle de Bygdelag, hvor Kingos Psalmebog bruges. Desuten

har jeg fundet, at disse Melodier ere omtrent de samme, som for 60 à 70 Aar siden ogsaa her i Christiania løde, da Latinskolens Disciple vare Forsangere i Kirken og Psalmesangen ennu trivedes, hvilket desværre nu ikke er Tilfældet; — — —.»[1])

Her gjev han eit råkande bilete av det uføre kyrkjesongspursmålet var kome ut i, der koralbøkene gjenom seminarlærte kyrkjesongarar støytte ihop med den gamle syngemåten, noko styresmaktene og fekk stadfest ti år seinare ved meldingar frå bispane.[2])

Um Lindeman og snart kom til det at dei religiøse folketonane på grunn av uhøveleg form og innfløkte forsiringar vanskeleg let seg nytte i kyrkja, so har han ikkje gjeve upp tanken um å tilmåta folketonar til salmar ufreista. I Wexels «Christelige Psalmer» 3. utgåva 1859 finn vi den vakre tonen «Hr. Zinklar drog over salten Hav»[3]) tilskipa til «Apostlene sad i Jerusalem». Anders Reitan gjev då og upp denne tonen til «Der stander et Hus i vort høie Nord» i Fjeldljom 1866. Samtidig set Lindeman likevel tonen inn ubrigda i Ole Vig: Sange og Rim 1854 til «Høit oppe mod Norden». Alt vitnar um eit gjenomført studium av spursmåla.

Men enno er ein ting å nemna i samband med folketonesamlinga: det var gjenom dette arbeidet Lindeman møtte Landstad, då dei saman gav ut «Norske Folkeviser» i 1852—53. Wexels som frå 1840 såg ut til å vera sjølvskriven forfattar til den salmebok som var i emning, kom etterkvart meir i bakgrunnen, og Landstad tok etter fleire uppmodingar frå departementet upp arbeidet i 1852.[4]) På «offentlig foranstaltning» gjev Landstad og Lindeman ut «Martin Luthers Aandelige Sange» i 1859. Året før hadde Behrens sendt ut sitt entusiastiske, men lite gjenomarbeidde, skrift «Om den lutherske Salmesang og dens Gjenindførelse i den norske Kirke». Lindeman går sterkt imot Behrens alt i ei melding i «Morgenbladet»,[5]) men først i anmerkningane til «Martin Luthers aandelige Sange» kjem han med si grundige framstelling av desse musikkhistoriske spursmål. Um rytme, taktveksling og harmonikk i reformasjonskoralane bårar no «salmesangstriden» burtimot 20

[1]) Indberetning fra Ludv. M. Lindeman om den af ham i Maanederne Juli og August 1848 med offentligt Stipendium foretagne Reise for at optegne Folkemelodier, i Univ. og Skole-Annaler 2. Række V, s. 481 f. [2]) Sandvik: Norsk Koralhistorie, s. 28—43. [3]) Norske Fjeldmelodier nr. 271. [4]) Skrondal: Grundtvig og Noreg, s. 127—133. [5]) «Morgenbladet» nr. 118 — 1858.

år. Tanken um å føra koralane attende til originalformene ut frå ein reint historisk argumentasjon, vil knapt koma upp til dryfting meir; «thi den Omstændighed at mange Koral-Melodier har sit Udspring fra mere eller mindre lignende Melodier fra ældre Tid, er her ikke det afgjørende, men derimod om de svare til sit Øiemed for kirkelig Brug».[1]) Um dei beste former frå kunstsynsstad og dei mest tenelege for menighetssong vil det vel alltid vera meiningsskilnad, men det er snautt rett å segja at dei former Lindeman valde i si koralbok frå desse synspunkt står veikt.

For kvart år vart det meir og meir klårt at Lindeman måtte vera mannen til å redigera det nye koralverket. Ikkje berre dei 13 nye tonane han gav ut i 1863 til «Tillæg til den evangelisk-christelige Psalmebog» og tonane til Brorsons «Svanesang» som vel vart kjende um dei ikkje vart prenta med Lindeman levde,[2]) men og hans arbeid som utøvande kyrkjemusiker tok burt alle tvil um det. Han hadde fått kyrkjesongen i Vår Frelsars kyrkje som var tagna, til å ta seg uppatt og spreide seg frå denne kyrkja lenger og lenger ut.[3]) Både frå kyrkja og frå dei grundtvigske krinsane hadde han ein mannsalders røynsle å byggja på då han i 1870 tok imot uppmodinga frå kyrkjedepartementet um å revidera koralboka i samhøve med Landstads nye salmebok. Ein kann vel trygt leggja til at styresmaktene gav han uppmodinga i den meining at han skulde arbeida ut boka etter dei retningslinor han gjenom 30 års systematisk arbeid og studium hadde funne fram til. Det vilde og vera ein underleg tanke um nemnda av 30. september 1876 som fekk den ferdige boka til gjenomgåing, ikkje berre skulde samenfara verket, men og taka avgjerd um ho so skulde arbeidast um etter heilt andre retningslinor.[4]) Der var det dissens um prinsippa, men likevel semje um Lindemans ypperlege arbeid. Det første resultat av arbeidet låg ferdig i «Melodier til Landstads Salmebog» 1—2 i 1871, og den fullferdige boka der Lindeman hadde sett inn enno nokre nykomponerte tonar, vart godkjendt i 1877.

Salmespursmålet i den norske kyrkja hadde fått si løysing. Landstads arbeid med salmane og Lindemans koralverk har gjeve eit

---

1) «Morgenbladet» nr. 118—1858. 2) Komponert 1858—64, utgjeve 1912. 3) Luthersk Kirketidende 1887. 4) Jfr. Sandvik: Norsk Koralhistorie, s. 54 f.

friskt gudstenesteliv utløysing fram til vår tid. I salmediktinga har ei rik grotid gått gjenom kyrkja etter Landstad, men den norske salmetonen ber enno framfor alt Lindemans merke. Hans salmar er det sterkaste serdrag i koralboka frå 1926, vel og det som tonar klårast gjenom norsk salmesong idag.

III.

Lindemans livsverk er ei frukt av kristent menighetsliv i landet vårt, ikkje berre i upphav og gjenombrot, men og i karakter og utforming. Vi har vore inne på den kristne arv han har heimanfrå og set korleis den fekk si grundige underbyggjing gjenom det teologiske studiet. Når han so møtte det grundtvigske innslaget med det avgjorte kyrkjesyn og opne innstilling til alt kulturliv, måtte det verka frigjerande på Lindemans rike evner.

Det første inntrykk fekk han ved Wexels' preike til aftensang dagen etter han kom til Oslo. Fru Wilhelmine Ullmann har vakkert skildra den ungdomsflokken som samla seg kring Wexels' preikestol,[1]) og Lindeman, som frå 1839 sat kvar sundag ved orglet, har gjenom han fått eit djupt og rikt inntrykk av Grundtvigs tankar. Han var med i «Mandagsforeningen»[2]) og frå 1849 arbeidde Wexels og Lindeman ilag ved det praktisk-teologiske seminar. Gripande skal Lindeman ha gjeve uttrykk for sin kjærleik og takksemd mot Wexels då han spela ved hans gravferd.

Det er då og Grundtvigs *glade* kristendom som møter oss hos Lindeman og særmerker all hans musikk. «Gladelig vil vi halleluja kvede» kunde stå som noko av eit program, eller ein kann sjå kor tonen til «Krist stod op av døde» stig mot det sigervisse «Ære være Gud i det høie!». Sjølv i salmar med myrkare innhald strekar han helst under den ljosaste tanken. Det heng ihop med at han er so evangelisk frigjort i si tru. Tar ein folketonen til salmen «I himmelen, i himmelen hvor Gud vår Herre bor», ein tone som synest bera fram all lengsle eit menneske gjenom møde og tyngsle kann lyfta mot Guds evige rike, og samanliknar med Lindemans tone til same salmen, so møter ein i hans tone den trygge visse um det

1) 1. påskedag 1833. Jfr. Thv. Lindeman: Den tr. fam. Lindeman, s. 48 med «Morgenbladet» nr. 97 — 1833. 2) Skrondal: Grundtvig og Noreg, s. 154 f.

rike Kristus har vunne og Guds barn eig. Difor vil han ikkje berre «synge hellig, hellig *der*», men stemmer tonen til lovsang *no.* Det same vil syna seg klårt um ein set upp mot kvarandre folketonen og Lindemans tone til «Når mitt øie». So kann tonen til «Her vil ties» gå over til «Påskemorgen slukker sorgen» fordi det er biletet på det sigrande liv i våren frå den første salmen han har gripe i tonen; — den same stemning frå Kristi siger løyser og ut påskegleda frå skirtorsdags og langfredags tyngsle. Folketonen han sette til «Apostlene sat i Jerusalem» skifta han ut mot sin eigen tone som sikkert ligg salmen nærare. Soleis har han gjeve oss grunntonane i påske og pinse, han har og forma kyrkjesalmen: både tonen til «Kirken den er et gammelt hus» og «Her ei ties, her innvies Guds-ordets hus». Lindeman er med ved dåp og nattverd, han syng føre den friske «No livnar det i lundar» og den varsame «Så vil vi nu sie hverandre farvel». Mykje er det Gundtvigs salmar og Grundtvigs tankar, men tonen er djupt personleg og «til levende Udtalelse af Christentro».

Men um Grundtvig har gjeve han utsynene over kyrkja og Kristi gjerning, so avgrensar ikkje det hans kristne horisont. Då heimen hans vart lagt i aske i 1859 og han noko seinare miste ein son, fann han hjelp og trøyst hos sjelesyrgjaren Brorson.[1]) Tonane til «Svanesangen» er ei frukt av kristen tru, røynd i motgang og tunge dagar.

Um vi berre har teke føre oss Lindemans gjerning i den norske kyrkja, er det ikkje rett å gå forbi den kristne motivering av *alt* hans arbeid. Hans grunnleggjande samlingar av norsk folkemusikk er og grunnlaget for alt som seinare er skapt av norsk musikk. At dei religiøse folketonane skulde atterføda norsk salmesong som han var inne på i 1848, kom han burt frå. Sjølv den som ikkje kann fylgja Grundtvigs syn på «det folkelege» i alle konsekvensar, må gjeva han rett so langt som han tar upp Luthers kristne motivering av kulturuppgåvone. Her er vi inne på tanken um å leggja alle ting inn under Kristi herredøme, ein tanke som grunngjev den kyrkjelege innsats på alle område i siste halvparten av det nittande hundreåret. I utforminga av norsk samfundsliv og kultur spelar menn som Arvesen, Ole Vig, Reitan, Ivar Åsen og

1) O. A. Lindeman i Ludvig M. Lindeman: Melodier til Brorsons Svanesang, s. 8.

fleire, nett Lindemans vener i Oslo, ei veldig rolle, — ein rik straum av kyrkjeleg kraft strøymer gjenom dei ut i folkelivet. Men Lindemans gjerning i samarbeid med dei vert sjeldan nemnt. Ole Vigs «Sange og Rim», Reitans «Fjeldljom» og Seips visebok markerer ei framgangsline for kristen kultur i landet vårt.[1]) Ikkje berre skipa Lindeman tonetilfanget til desse og mange andre songbøker, liksom han og gav ut 137 melodiar til Jensens lesebok; men han skreiv sjølv mange av dei beste og mest sungne folkesongane våre. Nemner ein berre «Jeg kjører frem gjennem strålefryd», «Målet hennar mor» og «Millom bakkar og berg», vil ein snart skyna at ingen norsk komponist har trengt djupare inn i norsk folkeliv. Sjølvsagt har svært mykje av hans musikk gått ut; han rekna heller ikkje sjølv sine tonar for ei endeleg løysing, men som han sjølv segjer: «Til enkelte Sange, hvis Melodier jeg antog vare flere end mig ubekjendte og uoverkommelige har jeg selv skrevet Melodier til midlertidig Brug.»[2]) Men det beste han har skrive, har trengt so djupt ned i folket vårt at det seint vil verta gløymt.

Ludvig Matthias Lindemans liv og gjerning er eit av dei vakraste kapitel i norsk kyrkjesoge. Gjenom eit halvt hundre år gjorde han si daglege gjerning i vår Frelsars kyrkje, og det er nok ikkje for mykje sagt at han der og vidare gjenom si koralbok lærte det norske kyrkjefolk å syngja. Frå sitt sentralt kristne standpunkt femner han vidt ut over norsk musikktradisjon og folkeliv og knyter dei sterkaste band millom kyrkje og folk. Vi finn idag i sume bygder der folk syng i helg og yrkje, at det mest sermerkte draget i songen er Lindemans tonar til Grundtvigs ord, og der kann vi sjå at frigjort kyrkjesong først vaknar, vekt av Guds Ånd som millom menighetens nådegåvor og sette salmesongen i kyrkja.

---

1) Jfr. Skrondal: Grundtvig og Noreg, s. 216. 2) Ole Vig: Sange og Rim, Melodi-tillegget, s. 87.

Litteratur: Anders Skrondal: Grundtvig og Noreg. Bergen 1929. Thv. Lindeman: Den trønderske familie Lindeman. T.hjem 1924. O. M. Sandvik: Norsk Koralhistorie. Oslo 1930. Halvorsen: Norsk Forfatterlexikon 1814—1880 III, Kra. 1892, med litteraturtilvisingar. Register til Norske Tidsskrifter II. Norsk Biografi, Kra. 1911. W. A. Wexels: Christelige Psalmer. Chra. 1840, 1844 og 1859. Lindemans verker (sjå liste i Halvorsens Forfatterlexikon og i Stortingets Forhandlinger 1887, V, Dok. nr. 85). Musikkbladet 1907, 1912 og 1913. Joh. D. Behrens: Om den lutherske salmesang. Kra. 1858. Norges Musikhistorie I. Kra. 1921.

FORAN REFORMASJONSJUBILEET

Av Olaf Moe.

Da vi for syv år siden feiret 900-års minnet om kristendommens seier i Norge og den store Olsokfest på Stiklestad, var det med følelsen av å ha vårt folk med oss. Jubileet var ombølget av noget av den stemning som har funnet sitt uttrykk i slagordet «kristendom og norskdom». Når vi i år skal høitideligholde minnet om reformasjonens innførelse i vårt land for 400 år siden, da klinger den nasjonale undertone langt svakere, ja, vi har visst alle en følelse av at reformasjonsjubileet, sett fra norskdommens synspunkt, nærmest er av ydmygende art. Og heller ikke religiøst sett synes der å være grunn til anslå altfor høie toner, når vi tenker på den måte vår kirke blev reformert på. Det er derfor naturlig at dette minneår blir feiret i mer beskjedne former enn minneåret 1930.

Men når vi holder slike jubileer, er det jo ikke bare for å dvele ved begynnelsen, men det er vel så meget med tanken på det som der er blitt ut av den. Heller ikke Olavsdagen er skikket til å fylle oss med bare glede; det var en dag da bøndene stod mot korsmennene som vilde tvinge dem inn i kirken. Og den kristendom som den gang seiret, var ikke det ublandede evangelium, men den romerske katolicisme. Og på den annen side: om reformasjonens innførelse i 1537 var «den ringe begynnelses dag», så bragte den oss dog det rene evangelium, og dette har i de følgende århundrer slått dypere røtter i Norges kirke enn man efter den tvangsvise innførelse av det skulde ha tordet vente. Den norske kirke er ikke bare blitt negativt protestantisk, men positivt evangelisk.

Vi behøver riktignok ikke av den grunn å ringeakte Olsok. Den

kristendom som Hellig Olav innførte i Norge var vel den form som måtte gå forut for den reformatoriske, som loven i frelseshistorien måtte gå forut for evangeliet. Det var en alvorlig kristendom, et ganske stort fremskritt fra den eldre kompromissform. Men den var lovmessig; den bestod i å holde kirkens bud om den rette tro og om det rette liv. Den gamle norske homiliebok gir oss et godt inntrykk av den sterke tro på den hinsidige verden og på gjengjeldelsen efter døden. Og det var virkelig de kristelige dyder som nu blev satt i høisetet, det ser vi best av homiliebokens idealiserte fremstilling av Olav som helgenkongen: «Han var mild og miskunnsom, dødet sin synd, foraktet verden, viste sig ydmyg i sin kongedom, overveiet den himmelske verdens herlighet — hele det folk som Gud hadde betrodd ham, vilde han med megen iver omvende til Gud. Han var barmhjertig og medlidende mot alle ulykkelige mennesker!» — Men så høit som Kristus blev satt, ja, næsten i Gud Faders sted, så måtte han dog dele sin ære med jomfru Maria og helgener som St. Olav, St. Hallvard og St. Sunniva. Olsoks ottesang sluttet med den bønn: «Gud . . . gi oss å erfare kongen og martyren den hellige Olavs skjærmende forbønn hos dig!» Og i et kvad som «Lilja» stilles Marias smerte side om side med Kristi lidelse på denne måte: «Sønn og moder . . . begge blev såret, *begge* har *våre* kvaler båret!»

Det var imidlertid ikke bare helgendyrkelsen som konkurrerte med Kristi ære. «De gode gjerninger» truet stadig med å stille Kristi verk i skyggen. «Med almisse kan man slukke synden som ild med vann.» «Fasten er det hvasseste våben mot Djevelen, den tilintetgjør lydene og forhøier dydene.» Kirken med sitt messeoffer og sin skriftestol skjøv sig inn mellem sjelene og Gud. Gudsforholdet blev mer et trelleforhold enn et fritt barneforhold, gudslivet og menneskelivet to forskjellige sfærer. Betegnende er i så måte homiliebokens anbefaling av fasten: «Fastetiden omfatter bare 36 dager, en tiendedel av hele året. Likesom det i den gamle lov er påbudt å gi tiende av sitt gods, så er det nu befalt å betale Gud tiende av våre dager i bedrøvelse, så vi lever efter Guds vilje denne tid, den tiende del av året, mens vi levde efter vår egen vilje den øvrige tid.»

Likeoverfor denne sammenblanding av Guds ord og kirkelig ved-

tekt, av lov og evangelium, var det at reformasjonen gjorde sitt skarpe snitt mellem det ene og det annet: Guds ord er eneste regel og rettesnor for kirken. Gud alene skal man be til; Kristus alene skal man påkalle som midler. Ingen kristen har gjort eller kan gjøre mer enn han skylder og med sin fortjeneste dekke noen annen. Kristus har ofret sig selv en gang for alle og hans offers frukt meddeles oss i sakramentet. Fremfor alt skilte reformasjonen klart og skarpt mellem lov og evangelium og anviste loven den underordnede og pedagogiske plass som den har efter Paulus. Kristendommen selv er evangeliets religion. Både synd og nåde får en intensere betydning enn i katolicismen. Det syndige menneske blir rettferdiggjort alene ved Guds nåde, alene ved tro på Kristus, uten gjerningers fortjeneste. Vekten ligger nettop på ordet «*alene*», som Luther for tydelighets skyld føide til i sin oversettelse av Rom 3, 28. Kirken blir ikke mer herre, men bare tjener som ikke skal opholde sjelene hos sig, men føre dem like til Kristus som den eneste midler. Den er bærer av ord og sakrament, men den bringer intet sonoffer eller gjentar på ublodig vis Kristi offer.

Dermed er veien banet til personlig kristendom, en kristendom som vet på hvem den tror og er viss på frelsen, en kristendom hvor den nye lydighet fremgår som en frukt av takken for Guds nåde, som en fri opfyllelse av Guds enkle bud, ikke en tvungen overholdelse av Guds-bud og menneske-bud om hinannen, hvormed man skal fortjene salighet.

Ikke som om alt dette var helt ukjent før Luther. Reformasjonen hverken bragte eller vilde bringe noe absolutt nytt. Men mens det før kun var uklart utformet og kun dunkelt grepet av enkelte, blev dette nu presist formulert og den toneangivende kristendomsform. Og at denne nye erkjennelse blev hamret inn i vårt folk, for det sørget ikke bare kirkens offisielle forkynnelse og undervisning, men også den evangeliske *salmesang* slik som vi finner den i reformasjonsårhundrets salmebøker, hvor man best kan studere både sammenhengen med katolicismen og bruddet med den i de mange Maria-viser som er blitt «christelig forvendt, Jesu Christo til ære». Man sammenligne f. eks. de to former av følgende vers:

Herr Michels papistiske Riim anno 1496:

Gjør siden for synden pligt og bod,
da vorder dig Gud både blid og god,
med bønner og faste og plage.
Til kirken skal du idelig gå,
de fattige mennesker ei forsmå,
vil du Guds vennskap have.

H. Thomissöns Psalmebog 1569:

Jesus for synden gjorde plikt og bod,
tro det, så bliver Gud blid og god,
gjør du og siden det beste.
Bevis din tro udi allen stund
med kjærlighets gjerning mangelund
mot din herre Gud og næste.

LITTERATUR

Paul Althaus: Theologie der Ordnungen. 2. opl. C. Bertelsmann. Gütersloh 1935. 68 s. RM. 2.00.

Obrigkeit und Führertum. Wandlungen des evangelischen Staatsethos. Bertelsmann 1936. 58 s. RM. 1.80.

Når Althaus utgir disse to skrifter, så er det ikke for å fylle ut et tomrum i rekken av de teologiske loci, men fordi de spørsmål som her behandles, er av høieste aktualitet. Og det ikke bare i Tyskland, men også i den øvrige verden, hvilket fremgår av at den kommende kirkelige verdenskonferens for praktisk kristendom (Life and Work) i Oxford skal behandle nettop spørsmålet om folk og stat. En smule kjennskap til forholdene på misjonsmarkene er nok til å si en at spørsmålet også der er brennende. Det er da påfallende at de hos oss egentlig ikke kan sies å være særlig brennende. De *sociale* problemer er ikke i liten utstrekning blitt behandlet i kristelig tenkning og litteratur. Men statens og folkets problem som selvstendige spørsmål ved siden av det sociale har vi hørt lite om. Kan hende er det på tide at vi også her begynner å orientere oss. Og det kan vel ikke være tvil om at mange av oss trenger en nybesinnelse nettop i spørsmålet om øvrighet og stat. Siden parlamentarismens gjennemførelse hos oss har mange i vårt land glemt hvad øvrigheten er efter bibelsk tanke. Liberalismen har forsøkt å innbille oss at øvrigheten og staten bare er en organisering av borgernes felles interesser. Den gamle lære om øvrigheten som utstyrt med myndighet fra Gud hadde man glemt. Man vilde ikke lenger lyde øvrigheten for dens egen skyld, men fordi den var representasjonen for borgerne.

Også ut fra et annet synspunkt er en beskjeftigelse med disse to skrifter av A. å anbefale. De kan nemlig føre en inn i de problemer som inntil det siste har stått i centrum av den teologiske debatt i Tyskland i disse kirkestridens år. Og de gir oss innblikk

i det standpunkt den *lutherske* teologi har inntatt i denne debatt, med dens styrke og dens — svakhet. Som bekjent avviser den fra Barth orienterte teologi enhver tale om naturlig åpenbaring og vil som følge derav høre minst mulig om nogen Theologie der Ordnungen. De ledende teologer i den bekjennende kirke i Preussen følger Barth her. Erlangerteologien har inntatt en langt mer positiv holdning til stat og folk. Slik også Althaus. Og det begrunner han ut fra lutherdommen.

Theologie der Ordnungen er en tilretteleggelse av prinsippene uten nærmere behandling av de enkelte ordninger. På den ene side står, ifølge A., ordningene i forbindelse med skapelsen. Syndefallet har visstnok satt sitt preg på dem, men de er ikke kommet til for syndens skyld; efter syndefallet, slik som dialektisk orienterte teologer har ment. Den i skapelsen givne uråpenbaring trer oss derfor imøte i ordningene. Men synden har på den annen side også satt sitt preg på dem, og det er umulig å leve i dem uten eo ipso å synde. Derfor kan vi bare leve i dem ut fra tilgivelsen i evangeliet. Men da kan vi også frimodig leve i dem, og det uten å falle for den fristelse å ville løfte ordningene ut av deres syndighet eller selv å ville unddra oss dem for ikke å bli besmittet. Det er en vei som Gud ikke har anordnet. Selv om ordningene er og blir synd, skal vi under tilgivelsen leve i dem. Dette betyr dog ikke at vi ikke må og kan kjempe mot synden i ordningene. Det må og kan vi, og kirken skal også ut fra ordningenes ideelle mening øve kritikk overfor deres konkrete utformning.

Obrigkeit und Führertum inneholder en meget interessant og lærerik *historisk* oversikt over problemet stat og folk, fra Luther over frihetskrigene, Schleiermacher, det 19. århundres teologi op til nutiden. Sin egen lære om stat og folk orienterer A. ut fra folket eller rettere ut fra det ideal som det er folkets opgave å realisere. Dette ligger i folkets *art*. Staten får sin autoritet kun fra denne «Volkheit», denne folkets idé. Staten er ansvarlig overfor denne folkets idé. Også retten forstår A. ut fra denne grunntanke.

At A. med dette syn går ut over Luthers tanker om staten og folket, gjør han selv opmerksom på. Likeså innrømmer han at det Det nye testamente ikke direkte uttaler disse synsmåter. På den annen side mener han at hans opfatning er den rette lutherske, nemlig ut fra den politiske virkelighet av idag.

Selve tanken om en ordningenes teologi er sikkert en ekte luthersk tanke. Og å fremholde disse tanker en av de opgaver lutherdommen har nettop i vår tids teologi. Og da overfor en viss tendens til å ville redusere det skapte til å være bare en nøitral bakgrunn for det kristelige liv, som da som innhold kun skal ha kjærlighetsbudet (slik N. H. Søe, Kjøbenhavn, i «Lutherdom», des. 1936: Die christliche Liebe und das Leben im Beruf, særlig s. 374). Slik tale er intet annet enn en slags gnosticisme. A. har rett i at Det nye testamentes etos opererer med to synspunkter: agape og ordningene (se «Luthertum», mai 1937: Juxta vocationem. Zur lutherischen Lehre von Ordnung und Beruf).

Ikke mindre verdifull og nødvendig er tanken om at ordningene alltid er forbundet med synd og i denne verden aldri kan løftes ut av synden; men at syndenes forlatelse allikevel kan gjøre oss frimodige. Dette må sies overfor all naiv verdensforbedring. For denne fristes så altfor lett til å hoppe over syndenes forlatelse.

Men å skrive om Theologie der Ordnungen er forbundet med store farer. Man pleier fra dialektisk hold å innvende mot ordningene at de fører til en naturlig, d. e. rasjonal teologi ved siden av åpenbaringen i Kristus. Man frykter for en splittelse i åpenbaringsbegrepet. Mot dette må sies at den lutherske lære om ordningene og om den naturlige åpenbaring i sig selv ikke behøver å føre til og ikke skal føre til en slik naturlig teologi. A. gjør dessverre ikke dette problem uttrykkelig til gjenstand for behandling. Det er en feil. Det er nemlig på dette punkt at mange stiller sig tvilende til Erlanger-teologien. A. avgrenser sig mot rasjonalismen ved å si at den naturlige fornuft kun kan erkjenne ordningene som sådanne, mens først den kristne får blikk for deres egentlige vesen, for ordningene som skapelsesordninger. Men er dette en betryggende avgrensning? A. mener det slik at den kristne er i stand til i det skapte å finne ordninger som ikke direkte er betegnet som sådanne i Bibelen. *Folket* som en ordning vil A. for eksempel ikke begrunne ut fra Bibelen, men ut fra den politiske virkelighet vi idag står overfor. Men er det mulig å se noget annet i naturen og historien enn det vi allerede på forhånd har sett i ordet?

A. anvender dette sitt prinsipp ikke bare på naturen, men også på historien. Når det skaptes område fattes så vidt, er det oplagt at her er fare for utglidninger. Det går ikke an å dra den konkrete

historie inn i ordningenes begrep. Historien er ikke Guds ordning, men hans anordning.

Det er vel heller ikke rett å bestemme den naturlige åpenbaring som A. gjør. Fornuften er i stand til å erkjenne og anerkjenne ordningene som sådanne, mener han. Kjensgjerningene i religionshistorien taler vel mot dette: når menneskene begynner å erkjenne, skjer det like lett at ordningene underkjennes som at de anerkjennes. Som gyldige anerkjennes de ikke i den menneskelige νοῦς, men i hjertet og samvittigheten (Rom 2, 15).

Gir således erkjennelsesteorien anledning til betenkeligheter, så er dette i ennu høiere grad tilfelle ved selve bestemmelsen av ordningenes begrep og funksjon. Faren for at ordningene svinger over i regelrette idéer ligger snublende nær. Selv om folket skal opfattes som skapelsesordning, hvilket vi ikke i og for sig vil bestride, så skal det iallfall ikke fremstilles som den altoverordnede størrelse, som norm for stat og rett. Den sats av Hirsch som A. citerer og slutter sig til: «Das Volk ist der wahre Suverän», d. e. for staten, kan ikke lenger sies å være en videreførelse av den lutherske og de nytestamentlige lære om staten.

Det utilstrekkelige i denne tanke viser sig allerede i spørsmålet om forholdet *mellem* folkene. A. kan svare at han ikke venter nogen egentlig løsning på dette spørsmål. Krigen vil alltid være. Men dermed innføres iallfall en ny begrunnelse for krigen, nemlig en begrunnelse ut fra folkets vesensart som den størrelse krigen skal verne. Og det slik at denne vesensart, denne Volkheit, opfattes som en *idé.* A. gjør uttrykkelig opmerksom på at denne Volkheit er noget fra det empiriske folk forskjellig. Men dermed rykkes krigen i sin begrunnelse ut over det område hvor en begrunnelse — om nogen sådan finnes — overhode kan være mulig: rettens. Retens vesen er ikke vern om idéer, men alene om livsgoder.

Når staten underordnes folkets Volkheit som den egentlig bydende instans, så er det ifølge A. fordi Gud gjennem denne instans kunngjør sin vilje med folket. Og ikke da bare slik at en i sin almindelighet vet at Gud vil at folkets vesensart skal oprettholdes, men som det synes slik at folket fører et *samliv* med Gud, hvor Gud leder folket gjennem historien og kunngjør det sin vei og vilje med det. Altså Gud lever med folket gjennem folkets idé. Her kan vi ikke gå med. Kun i troen på evangeliet er det mulig for mennesker

å ha historie sammen med Gud, leve sammen med ham, høre hans stemme, møte den man er ansvarlig over for o. s. v. At folkets Volkheit er en verdi som staten skal verne, skal ikke bestrides. Men Gud vil ikke *møte* folket der. Det vil han bare i evangeliet. Kun der møter folk og stat den sanne «Suverän» som de er ansvarlig overfor. Staten kan ikke underordnes folkets Volkheit. Det er kun mulig hvor folket utstyres med idéens egenskaper, blir en instans hvorfra guddommelig liv og autoritet trer en imøte. For slik er idéen: den skjenker fullkommengjørelse og liv. Derfor kan folkets artspreg ikke være annet enn et gode, en av Guds gaver, som staten i faderlig og rettslig omsorg har å verne om.

(For dem som vil beskjeftige sig mer inngående med problemet henvises til den utmerkede litteraturoversikt av K. H. Becker: Zum Thema der Weltkirchenkonferenz i Evangelische Theologie, nov. 1936.)

Adolf Köberle: Wort, Sakrament und Kirche im Luthertum. Gütersloh. Bertelsmann 1934. 45 s. RM. 1.40.

I denne tid da den tyske teologi har mange Luther-forskere og Luther-beundrere, men få lutheranere, en tid da under innflytelse fra Barth reformerte tankeganger — som attpå er belastet med visse modernistiske reminisenser — av så mange fremstilles og opfattes som det eneste saliggjørende i evangelisk teologi, er det av stor betydning at lutherdommens egenart utarbeides og fremstilles. Dette lille, men klare og lettfattelige skrift er en fremstilling av hovedtankene og strukturen i lutherdommen. Av ting som kunde ha spesiell interesse for oss norske lutheranere, kan nevnes K.s sterke betoning av at lutherdommen har syn for det skapte, naturen og legemligheten, som noget som er villet og gitt av Gud. Derfor kan brød og vin være bærere av Kristi legeme og blod, derfor kan Kristus bli sant menneske; derfor får også, mener K., liturgien sin mening, da den nettop sikter på å gjøre *hele* mennesket aktivt i gudstjenesten. Ikke minst kan studenter, i deres arbeide med å vinne innblikk i lutherdommens struktur i dens forskjell fra reformert og katolsk, ha nytte av dette skrift. Og de som arbeider med å skape sig en teologisk helhetsopfatning, kan her få utmerket hjelp. *Sverre Aalen.*
